

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Všeobecný obchodní zákoník rakouský

Zpracoval: David Marek

Konzultant diplomové práce: doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen, 2012

David Marek

Poděkování

Děkuji panu doc. JUDr. Ladislavu Soukupovi, CSc. za cenné rady, vřelý přístup a odborné vedení při zpracovávání mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	1
I. Právní úprava obchodu v českých zemích do 17. stol.	3
Získání mistrovského práva.....	6
Mistrovská práva a povinnosti	7
Právní postavení mistrů v období po roce 1547	8
Cechovní správa	9
Cechovní shromáždění	10
Cechmistr.....	12
II. Prameny obchodního práva v českých zemích do konce 17. století	18
III. Podpora obchodu v habsburském zákonodárství 18. stol.....	21
Generální cechovní patent z roku 1731	21
Generální cechovní artikule z roku 1739	23
IV. Státní orgány a obchodní zákonodárství habsburského soustátí v 18. a 19. století 29	
Vznik a vývoj akciové společnosti	37
V. Příprava a přijetí zákoníku obchodního práva (návrhy, vzory).....	39
VI. Obsah a rozbor zákoníku	41
VII. Obchodní soudnictví v Rakousku.....	50
VIII. Recepce obchodních předpisů roku 1918	54
Závěr.....	60
Resumé	62
Seznam použité literatury	64
A. Prameny.....	64
B. Zákony.....	64
C. Literatura	65

Úvod

Cílem této diplomové práce bylo přiblížení postupného vývoje obchodu a jeho právní úpravy v našich zemích, který vedl až k vydání všeobecného obchodního zákoníku rakouského. Tento zákoník byl, a stále je považován za jeden ze základních pramenů obchodního práva 19. a 20. století ve střední Evropě. Začátek práce pojednává o cechovním zřízení, které lze považovat za základní instituci sloužící mimo jiné středověkému obchodu. Zde, díky vzájemnému působení státního aparátu a cechovního zřízení, vznikaly první právní normy upravující obchodní vztahy tehdejší doby. V této kapitole je rozebrána cechovní struktura, od členů, přes cechovní orgány, až po cechovní statuta, kterými se cech řídil. Jsou zde také přiblíženy právní předpisy vydávané státem, které regulovaly cechovní zřízení.

Kapitola navazující se zaměřuje především na tehdejší právní úpravu obchodu a obchodních vztahů do 17. století. Uvádí základní právní prameny, díky kterým se obchod postupně rozvíjel.

Následuje část pojednávající o podpoře obchodu habsburské monarchie v obchodní sféře. Tato podpora posílila zejména postavení státu z hlediska kontroly nad obchodem, nicméně měla negativní dopad především na cechovní autonomii a cechy jako takové. Státní aparát vydával různá nařízení a právní normy, jejichž účelem bylo postupné omezení cechovní svobody, které vedlo až k postupnému zániku cechovního zřízení.

Stát vědom si velkého významu, který pro něj obchod znamenal, vytvářel orgány specializující se na otázky obchodu, a ty vytvářely právní předpisy upravující toto právní odvětví. Za významné období je v části pojednávající o orgánech a zákonodárství v habsburské monarchii označeno osvícenství. V této části je zmíněn i další významný pramen soukromého práva a tím byl všeobecný občanský zákoník rakouský z roku 1811, který předcházel obchodnímu zákoníku. Následuje krátký exkurz připomínající vznik akciové společnosti.

K těžišti diplomové práce směřují další pasáže spisu o přípravách, které probíhaly před přijetím samotného všeobecného obchodního zákoníku. Spočívaly v návrzích a vzorech, které byly později více či méně využity při tvorbě tohoto

zákoníku.

Následuje kapitola, která je v zásadě jádrem celé práce. Je v ní rozebrán obsah jak uvozovacího zákona, vydaného spolu s všeobecným obchodním zákoníkem, tak především obchodní zákoník. Obchodnímu zákoníku je zde dán velký prostor pro rozbor obsahu i význam v odvětví obchodního práva

Závěrečná část práce přibližuje vývoj obchodního soudnictví na území habsburského soustátí, především agendu obchodních soudů, do které spadala vedle řešení obchodních sporů i správa obchodních rejstříků.

Závěrečná kapitola popisuje vývoj právní úpravy obchodního a živnostenského práva do období první světové války.

I. Právní úprava obchodu v českých zemích do 17. stol.

Cechy řemeslníků a obchodníků

První zmínky o cechách se datují přibližně do období druhé poloviny 13. století. Podle našeho předního znalce právních dějin měst F. Hoffmanna, se už tehdy řídili řemeslníci a obchodníci psanými pravidly. Konkrétně se jedná o statuta z dob Přemysla Otakara II, na která se odvolávali pražští řezníci, a dále je třeba poukázat na zmínku o existenci cechů ve Znojmě z téhož období.¹ Organizační předpisy pro cechovní činnost jsou doloženy také v Praze. Roku 1318 krejčím Starého Města pražského, byly uznány rychtářem a staroměstskou městskou radou články, které stvrzovaly statuta krejčovského cechu². Tento cech, byl první písmem zaznamenaný cech na tehdejší území pražské aglomerace, který měl svá statuta. Tato statuta dle dochovaných dokumentů primárně určovala že:

- ❖ členem cechu se může stát jen měšťan určité majetkové úrovně vyjádřené podmínkou „zaručením se čtyř kop grošů pražských“. Finanční zajištění vyjadřovalo dále tzv.
- ❖ „příjemné“ tedy forma zpoplatněného vstupu do cechu. Činilo půl kopy grošů pražských, polovina do cechovní pokladny, druhá polovina byla určena městské radě.
- ❖ Statuta regulovala podrobnosti týkající se soutěže mezi jednotlivými členy cechu, možnosti konkurence byly upraveny dvěma články (práce na zakázku, možnost prodeje jen ve svém domě) s důrazem, na rovné podmínky mezi členy cechu.
- ❖ Překročení resp. nedodržení cechovních pravidel mělo za následek peněžitou sankci (o příjem z těchto peněžitých sankcí se dělil cech jak s konšely, tak s královským rychtářem).
- ❖ pravidla stanovená pro pacholky (jak statuta nazývala tovaryše), která jim zakazovala pracovat u krejčích, kteří nebyli přijati do cechu.

¹ Hoffmann, F. České město ve středověku. Praha, 1992. s. 188.

² Janáček, J. Malé dějiny Prahy. Praha, 1983. s. 56.

Co se týče správy cechu samotné, případně jurisdikce či živnostenského a dozorového práva statuta mlčí. Vzhledem k povaze těchto veskrze nesporných záležitostí si je krejčí pravděpodobně upravili vnitřně mezi sebou, a nebylo třeba schválení vrchnostenského zástupce. Za další významný atribut a zároveň nezbytný požadavek cechu lze považovat cechovní pokladnici. Byla projevem samosprávy a také místo, kde byla uložena zmíněná statuta, finanční prostředky s nimi související dokumenty, a další pro cech významné listiny. Nutno podotknout že není zcela jasné, zdali tomu tak bylo již roku 1318, kdy byla statuta prvního krejčovského cechu uznána.³

Dalším písemně doloženým pramenem organizace pražských řemeslníků jsou články statut pražských zlatníků pocházející z roku 1324. Původem statuta bratrská⁴ byla postupně doplněna články obsahově odpovídajícím statutům cechovním. Vyjma článků zmíněných výše, krejčích se týkající (které ve skutečnosti, co se týče formy a významu, byly jádrem všech cechů) se zde vyskytla ustanovení o účasti a zaopatření pro případ pohřbu. Zde je patrný přetrvávající vliv statut z dob, kdy cech zlatnický byl stále ještě „pouze“ bratrstvem. Dále je třeba zmínit že členství v cechu bylo zapovězeno tzv. „pankartům“, tedy osobám nemanželského původu které se narodily mimo svazek manželský (ti, jež nepocházeli z lože řádného, jak uvádí dobová literatura).

Statuta v letech následujících, po roce 1324, zmiňovala mistra a tři starší, jež měli za úkol vykonávat cechovní jurisdikci. Jurisdikce v tomto období nebyla nijak široká, zaobírala se pouze trestněprávními články o „nadávce lží“ a o „misterské rvačce“. Pokud nastala situace, kdy byl na jedné straně sporu mistr, rozhodovali starší. V souvislosti s kvalifikačními nároky, stanovila statuta požadavek, aby mistr který se chce stát členem cechu, předložil vysvědčení z města, kde se učil a následně vyučil. Postupem času se ve statutech objevil požadavek, „aby tři léta v Praze pracoval“. Další z významných společenství řemeslníků, především z hlediska poznání jeho vnitřního fungování díky dochované cechovní knize, bylo bratrstvo malířů a štítařů všech tří měst pražských z roku 1348. I přes to, že členové označovali své společenství jako bratrstvo, nelze u něho přehlédnout naprosto zřejmé znaky cechovního zřízení. Především v pozdější době se v člancích slovo bratrstvo střídá se slovem cech.

³ Novotný, A. Pražské cechovní truhlice a korouhve. Praha, 1948

⁴ Pátková, H. Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách, Praha, 2000. s. 11-12

Vysvětlení spočívá pravděpodobně ve skutečnostech, díky kterým z bratrstva postupně vznikala organizace obchodního typu. Tento pozvolný přerod se dá považovat za klasický vznik cechů v českých zemích. Toto bratrstvo bylo neobvyklé nejen tím, že jeho členy byli měšťané všech tří pražských měst, ale i skutečností že do bratrstva byli vyjma malířů a štítařů přijímáni i řemeslníci oborů příbuzných. Jednalo se například o řezbáře, iluminátory, pergameníky, knihvazače a další. Mezi 70 – 80 léty 14. století byly členy také sklenáři, zlatotepci a od 20. let 15. století přibyli krumplíři a knihaři (šlo tedy o jistý druh společného cechu).

Nedochovala se listina, která by svým obsahem určovala statuta potvrzená městskou radou, dochovala se již výše zmíněná tolik významná „cechovní kniha“ malířského bratrstva⁵ která zahrnuje mnoho mistrovských usnesení pojednávajících o životě v bratrstvu a dosvědčuje jeho pozvolné rozvíjení v cech.

Mezi do té doby nezvyklá ustanovení statut, se kterými se lze v této knize seznámit, můžeme zařadit zákaz zaměstnat tovaryše, který odešel od mistra, aniž by dokončil stanovenou práci. Dále byl stanoven limit na počet tovaryšů, které mohl mistr zaměstnat. Bylo také zakázáno vábit zákazníky z konkurenčních dílen do svých (období 70. let 15. století) Jazyk těchto statut byl pestrý, a je psán třemi jazyky, z části jazykem německým, z části českým a v neposlední řadě jazykem latinským.

Při detailnějším prozkoumání jednotlivých ustanovení statut, lze dojít k několika závěrům. V první části můžeme vyzorovat silnou vazbu k typické bratrské pobožnosti, a úkonů s ní spojených, především okolností týkajících se pohřbu.

Bratrská správa⁶, o které pojednává část druhá, popisuje postavení jednotlivých členů bratrstva. Tak například bratrský mistr, který stál v čele, se později nazývá „primus magister“ a ještě později bratrstvo vedou tzv. dva přísežní. Soudní pravomoc náležela tzv. Čtyřem, Tři byli strážci klíčů od cechovní truhlice. O sporech uvnitř cechu rozhodovali mistři, a ten kdo se nepodrobil jejich rozhodnutí, byl z cechu vyloučen. Pokud někdo mistra haněl, byl povinen zaplatit pokutu ve výši 15 grošů.

V oddíle třetím, se statuta zabývala přijetím do bratrstva, poplatky a příspěvky s tím spojenými, dále právy potomků⁷ mistrů, kteří členství dědili a

⁵ Pátková, H. Cechovní kniha pražských malířů. Praha, 1996.

⁶ Pátková, H. Pražská bratrstva mezi husitstvím a reformací. In Documenta Pragensia. Praha, 2000. s. 11.

⁷ Ten, kdo si vzal mistrovu dceru, byl přijat do cechu aniž by musel dokazovat znalost řemesla.

měli tak nejsnazší přístup k obdržení mistrovského práva. A konečně povinnost pracovat řemeslo nejméně jeden rok před přijetím za mistra.

Část čtvrtá regulovala v ní obsažené bratrské schůze. Na nich vytvářelo cechovní právo, a byli zde formou hlasování a usnesení řešeny všechny důležité otázky cechu.

V závěrečné, tedy části páté jsou řešena práva a postavení tovaryšů. Pokud vznikl spor, kdy na jedné straně sporu stál tovaryš a na straně druhé mistr, bylo třeba, aby cechovní správa tento spor rozhodla. Pokud spor vyřešen nebyl, nemohl být tovaryš přijat jiným mistrem.

Získání mistrovského práva

Samotná funkce mistrů, byla pro fungování cechu naprosto zásadní. Vzhledem k cechovnímu přímusu, který nedovoloval rozvíjet živnost mimo cechovní zřízení, byli mistři nuceni být členy určitého cechu. Aby se z tovaryše mohl stát mistr určitého řemesla, bylo zapotřebí splnit několik stanovených požadavků, a to především:

Uchazeč o členství v cechu musel **nabýt městkého práva**, šlo ve většině případů o zcela základní pravidlo. Výjimkou z tohoto pravidla byla někdy povinnost vlastnit dům na území města a být tedy usedlý.⁸ Takové právo uchazeč získal⁹ zaplacením stanoveného poplatku a předložením **původní listiny**, která zaručovala původ z řádného manželství. Zaručení jiného měšťana že osoba ucházející se o městké právo bude plnit podmínky z něj vyplývající. Listina zaručující původ z řádného manželství se časem rozšířila ještě o požadavek, aby i rodiče uchazeče byly původu řádného.

Pokud se tovaryš ucházející se o mistrovský post vyučil jinde než ve městě, musel předložit **výuční list a následně vytvořit mistrovský kus**¹⁰. Mistrovský kus byl postupným zdokonalováním řemesel zanesen do cechovních statut jako tradiční průkaz řemeslníkovy dovednosti, který byl od 16. století brán jako naprosto standardní požadavek, pro případ sporů, a dalších případů. Samotný mistrovský kus nebyl jen jeden kus, nýbrž se jednalo o výrobky, které spadaly pod určité řemeslo, a měly prokázat řemeslníkovu zručnost. V závislosti na druhu

⁸ Kühdel, J. Vývoj olomouckých řemeslních cechů (do začátku 17. stol.). Olomouc, 1929. s. 106.

⁹ Malý, K. – Sivák, I. Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918. Praha, 1993. s. 127

¹⁰ Winter, Z. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha, 1906. s. 690-694

řemesla a úpravě v cechovních statutech byly lhůty v rozdílu od 1 měsíce do 1 roku. Smysl mistrovského kusu spočíval nejenom v určité kvalitě konečného výrobku, ale především musel uchazeč užít vlastních nástrojů, a materiál si obstarával výhradně na své náklady. Obecně nevlídně přijímané východisko spočívalo v jistém obejití výroby mistrovského kusu, a tou byla možnost vykoupení se. V případě že řemeslník nedokázal naplnit cechem stanovené požadavky pro zhotovení mistrovského kusu, byly následky rozdílné. V některých případech byl přístup do cechu navždy zapovězen, jindy byla řemeslníku stanovena delší zkušební doba, případně byl vyslán na další vandr. Tovaryš mohl zažádat městské konšely, aby se u cechu přimluvily a tovaryše za mistra přijali.

Další podmínkou, byl **vstupní poplatek**, který bylo možno zaplatit buď formou peněz či vosku (vosk jakožto základní materiál pro svíce byl pozůstatkem z dob bratrských), a v některých případech doplněn džberem piva. Vstupní poplatek se mezi jednotlivými cechy lišil, částka byla stanovena na půl kopy grošů až ve vzácných případech na kop třicet.

Jedna ze **zvláštních přijímacích podmínek** platila za dob husitských. Uchazeč musel být vyznavačem husitského náboženství (vyjma Plzně a Českých Budějovic kde působila katolická vrchnost). Tato podmínka byla nenávratně zrušena roku 1529 králem Ferdinandem I, a roku 1590 bylo zrušení této podmínky výslovně potvrzeno císařem Rudolfem II.

Tyto podmínky, mohly být za určitých okolností městskou vrchností prominuty, zmírněny či úplně nahrazeny.

Mistrovská práva a povinnosti

Obvyklou povinností mistra, která byla obsažena ve statutech cechu, byla především jednotnost prováděného řemesla, tedy že mistr měl zakázáno provozovat dvě různá řemesla.¹¹ Pro zajištění odbytu výrobků, byl v období do roku 1547 detailně stanoven počet, který musel každý mistr zhotovit. Takřka pravidlem bylo, že jeden mistr nesměl vyrábět pro mistra druhého, který by pak dané výrobky prodával na trhu přímo. Jedny ze speciálních ustanovení se zabývaly zákazem překupnictví, neboť dopady překupnictví prodražovaly ceny výrobků a narušovaly solidaritu.

Mistři se lišili také na základě času stráveného v cechu. Tedy byli

¹¹ Winter, Z. Rovnost organizovaných. In Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností. Praha, 1925. s. 30.

rozřazování na mladší a starší a z těchto jednotlivých kategorií jim plynula rozdílná práva a povinnosti. Mladší jakožto nově příchozí tak obvykle vykonávali služby poslů, na trhu měli méně kvalitní prodejní místo a další povinnosti, které se lišily řemeslem, které mistr vykonával.¹²

I přes tato rozdílná postavení držel cech a jeho členové pospolu, a v případě že se členu přihodila určitá událost, dopad této události dolehl i na cech samotný.

Členství v cechu bylo podmíněné městem samotným, pokud se mistr odstěhoval z města na dobu delší než půl roku, automaticky pozbyl mistrovského titulu a cechovního členství. Pokud se po návratu chtěl ucházet o místo cechovního mistra, musel opět splnit všechny podmínky, které k nabytí titulu mistra cechu byly požadovány.

Členství v cechu bylo závislé především na morálních pravidlech. Trest vyloučení stihl toho mistra, který se dopustil mimo jiné krádeže, lhaní, cizoložství, za menší přestupky jako například klení, či hádka s továřem na veřejnosti byly tresty nižší.

Zcela zásadní bylo dodržování **cechovní cti**.¹³ Jednotlivá řemesla měla různé podmínky, jejichž dodržování bylo povinné. Šlo především o dodržování trestně-právních norem, a samotného městského práva. Mezi obecná pravidla patřilo slušné chování a vyjadřování mistrů, nezhotovování výrobků pro lidi bezectné (viz výše), a v opilosti se mistr musel chovat tak, aby nepoškodil jméno a čest cechu. Právě z hlediska cti často vznikali spory, kdy byl cechovní mistr nařčen z nečestného chování, a ten dotyčného hnal před soud, aby tak dosáhl očištění jména a cti svého, i cechovního.

Za rozkvět cechovního zřízení lze považovat období do roku 1547, kdy činnost cechů samotných obsáhla požadavky vyplývající z potřeb středověkého města.

Právní postavení mistrů v období po roce 1547

Až do Bílé hory vycházelo právní postavení mistrů z úpravy, ze starší úpravy stále běžně užívané. Výjimku tvořila však otázka národnostní politika z důvodu habsbursky podporované germanizace a otázka náboženská. Do té doby

¹² Kühdel, J. Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.). Olomouc, 1929. s. 121

¹³ Winter, Z. Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha, 1913. s. 282-292

jako důsledek husitství preferováno podobojí,¹⁴ po roce 1547 rostl vliv katolíků.

Podmínky pro vstup do cechu byly v tomto období, ačkoliv obdobně, upraveny úžeji než doposud. Samotná prosba o nabytí mistrovského práva vyžadovala shromáždění celého cechu, někdy bylo možné žádat jen jednou do roka. V některých případech se museli přátelé či jiní mistři zaručit za žadatele. Takzvaný tovaryšský vandr, se od druhé poloviny 16. století stal další podmínkou, dále také odpracování určité doby u mistra řemesla takového, ve kterém chtěl uchazeč dosáhnout členství v cechu potažmo mistrovství. Do cechu mohl vstoupit jen člověk čestný, tedy takový, který v důsledku určité události neztratil svou čest (kontakt s pohodným, spáchání zločinu atd.). Zostřen byl i požadavek týkající se městského práva, kdy cechmistr musel dosvědčovat před konšely čestný původ uchazeče. K tomu byly potřeba již výše zmiňované listiny o původu uchazeče tak jeho rodičů.

Zvláštní podmínky někdy stanovily povinnost mistra být ženatý. Některé cechy ulevovaly mistrům, kteří si vzali vdovu po mistru jiném, díky čemuž tak získali právo být členem cechu. Naopak zákaz vstoupit do cechu měl ten mistr, který si vzal za ženu původem nečestnou, či tou která již měla dítě s jiným.

Potomci mistrů, přesněji mistrovští synové měli tradičně dědičné právo po svých otcích, a tedy jejich cesta k mistrovskému oprávnění byla poměrně jednoduchá. Nicméně i přes to, byly některými cechy stanoveny podmínky i pro tyto syny, podmínky spočívající například ve zhotovení mistrovského kusu, praxi v daném řemeslu, či polovinu vstupního poplatku.¹⁵

V případě splnění všech stanovených podmínek byl uchazeč na cechovní schůzi slavnostně přijat za člena cechu a nabyl mistrovské právo. Musel složit přísahu na cechovní řád, a také prohlásit že bude dodržovat čest řemesla. Po složení přísahy byl zapsán do cechovního registru, nabyl práva najímat tovaryše a zaměstnávat učedníky.

Cechovní správa

Rychtář tedy judex¹⁶ a přísežní tedy juratos (předchůdci konšelů), se ve městech považují za ranou vrchnost řemeslníků obecně. Postupným vývojem kdy řemeslníci získávali stále větší vliv a majetek, bylo jen otázkou času, než budou

¹⁴ Tomek, Václav V. Dějepis města Prahy – díl VIII. Praha, 1891. s. 361-362

¹⁵ Kühdel, J. Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.). Olomouc, 1929. s. 120

¹⁶ První zmínka o rychtáři označeného pojmem judex roku 1234 v Uničově. Srov.: Janák, J.,-Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989. s. 229.

sami požadovat možnost spravovat své profesní záležitosti. Zikmund Winter velmi přesně popsal cechovní vývoj po husitských válkách: „Bývali cechové v hlavním městě i v městech královských zajisté živlem dosti mocným, přes všecku svoji závislost na úřadech; vždy jim k rozvoji dosti samostatnosti zbývalo. Vrchnosti nuceny nechávat jim autonomie tolik, že v jejím okruhu samostatný život řemeslnický byl dobře možný, třebaž na zevnějšek samospráva cechovní v této periodě dříve než předešlé vidí se býti míchaninou svobody a závislosti“.¹⁷

Správa cechu jakožto výraz autonomie a profesní samosprávy se až na výjimky nelišila v rozsahu celé Evropy. Cechovní zřízení byla společnost lidí, jejíž členové přísahali že budou chránit zájmy cechu a svým jednáním nepoškodí jeho čest ani jméno. Cech lze považovat za právnickou osobu s právní subjektivitou, která se mohla zavazovat, nabývat a pozbývat majetku, práv a povinností. Cechovní autonomie se vztahovala primárně na členy cechu, a v jejím rámci byly voleny cechovní orgány:

- ❖ cechovní shromáždění (valná hromada/schůze či valné shromáždění)¹⁸
- ❖ cechmistr či cechmistři

Cechovní shromáždění

Cechovní shromáždění lze považovat za vrcholný orgán cechu, kde zasedali ve většině případů cechovní mistři, ve výjimečných případech i tovaryši kteří ale neměli oprávnění rozhodovat. Členové byli jmenováni vrchností, případně byli nominováni členy právě funkci opouštějící. Cechovní shromáždění se ze začátku svolávala neomezeně, kdykoli vyvstala potřeba projednat jednotlivé cechovní záležitosti spadající do kompetence tohoto orgánu, v dobách pozdějších však byl nutný souhlas konšelů.¹⁹ Účast na cechovním shromáždění byla pro mistra povinná pod hrozbou peněžité pokuty v případě, že by se mistr nedostavil. Pokud se mistr nedostavil opakovaně, mohl být dokonce z cechu vyloučen.²⁰ Na shromáždění byly zvány i vdovy, jejichž zesnulý manžel byl mistrem v cechu. Každý cech měl stanovený řád, který upravoval svolávání cechovního shromáždění, zasedací pořádek, chování při účasti, a za nedodržení řádu byly

¹⁷ Winter, Z. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha, 1906. s. 660.

¹⁸ Winter, Z. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha, 1906. s. 677.

¹⁹ Tomek, Václav V. Dějepis města Prahy – díl VIII. Praha, 1891. s. 378.

²⁰ Winter, Z. Rovnost organizovaných. In Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností. Praha, 1925. s. 312-313.

udělovány pokuty. Místem konání cechovního shromáždění mohl být dům cechmistra, či sídlo cechu, což také zpravidla bylo.

Mezi obvyklé pravomoci cechovního shromáždění patřilo především:

- ❖ Odborná činnost v řemeslu, které cech reprezentoval. Postupy pro výrobu, poradní funkce, bádání v daném řemeslu a jeho zdokonalování.
- ❖ Normotvorba, vytváření a změna cechovních statut, tato pravomoc byla do jisté míry omezena vrchností, která musela jednotlivá usnesení schválit.
- ❖ Řešení sporů před cechovním soudem. Cechovní soud tvořilo samotné cechovní shromáždění, soud řešil spory, které nespadaly do kompetence cechmistra, nebo byly natolik zásadní, že bylo třeba rozhodnutí celého shromáždění.
- ❖ Přijímání nových mistrů. Tovaryši a učedníci vzhledem k jejich pracovněprávnímu vztahu s cechem byli pouze oznamováni.
- ❖ Volba cechmistrů do čela cechu.

Otevřením cechovní pokladnice bylo oficiálně zahájeno cechovní shromáždění.²¹ Tento způsob byl rozšířen „od Visly až k Rýnu“, pokladnice se považovala za oltář cechu a stejně tak se s ní nakládalo.²²

Cechmístři pronesli úvodní slovo, poté byl každým zaplacen členský příspěvek, a byla tradičně přečtena cechovní statuta pro opětovné seznámení s cechovním právem.²³ Následovalo tzv. domácí nařízení, tedy jednání ohledně nákupu surovin, poplatků, míry a váhy a další. U domácího nařízení šlo o usnesení soukromoprávní povahy, které působilo mezi jednotlivými mistry poté, co ho mistr stvrdil podáním ruky. Pokud mistr ruku nepodal nebyl tímto vázán. Samotné nařízení se stávalo obecně závazným až po zanesení do statut cechu, a schválením statut konšely.²⁴

Řešení sporů jak již bylo naznačeno výše, měl na starost kromě cechmistrů i cechovní soud. Před samotným zahájením soudu byly sporné strany vyzvány k uzavření smíru. Pokud nebylo možné ke smíru dojít, soud započal jednání tím, že vyzval žalobce, aby přednesl svoji žalobu, a po té žalovaný svoji obhajobu. Po

²¹ Novotný A., Pražské cechovní truhlice a korouhve. Praha, 1948 s. 7.

²² Winter, Z. Rovnost organizovaných. In Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností. Praha, 1925. s. 313-314.

²³ Winter, Z. Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha, 1913. s. 173.

²⁴ Winter, Z. Rovnost organizovaných. In Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností. Praha, 1925. s. 315-316.

té byl dán prostor pro přímluvy účastníků schůze a zbylý mistři vynesli rozsudek.²⁵

O průběhu cechovních schůzí a záležitostech tam projednaných platila zásada mlčenlivosti. V případě porušení této zásady mohla proviněného stihnout pokuta či vězení, pokud někdo tuto zásadu porušil třikrát, mohla mu být dokonce odebrána živnost.²⁶ Stejně tak hlasování o sankcích udělených mistrům bylo prováděnou tajnou formou, aby si každý ze zřejmých důvodů zachoval anonymitu. Jazykem užívaným na jednání byl do 15. století jazyk český, následně jednaly některé cechy v němčině.

Závěr každého cechovního shromáždění spočíval ve „svačičce“, tedy události kdy se podávalo jídlo a pití, a celková atmosféra shromáždění se částečně uvolnila.

Cechmistr

Funkce cechmistra je výstižně zaznamenána ustanovením druhého článku statut cechu řeznického z Heřmanova Městce: „Máme všickni jak mladší tak starší poslušni býti, jimi se řídit a spravovati a oni budou také první mezi námi dobrý řád a pokoj nésti, všelijaké neřády a nevole (sami se jich nedopouštějíce) přetrvovati rušiti a kaziti, a žádnému toho nepřihlídati, aby se nižádnému žádného zkrácení a ublížení nestalo.“²⁷

Cechmistři²⁸ (jak se hlava cechu nazývala v Českých zemích) či starší přísežný²⁹ (název užívaný na Moravě), přísahali že budou vykonávat dohled nad cechem a jeho pravidly tak, aby nedocházelo k jejich porušování. K tomu byli vybaveni soudními a legislativními pravomocemi, které jim pomáhaly řešit spory na vnitřní úrovni cechu, tedy mezi jednotlivými členy, tak na úrovni vnější, tedy mezi cechy navzájem, a případné korupční jednání či bankrot. Aby cechmistr zvládl svoji širokou agendu, zřizoval si na pomoc poradní orgány a mezi jeho výsadní pravomoci patřila možnost uložení pokuty či zabavení zboží. Cechmistr byl jakýmsi garantem kvality zboží, které cech vyráběl a dohlížel na ni.

Pokud se jednalo o obchodní cechy, které obvykle byly velkého

²⁵ Winter, Z. Rovnost organizovaných. In Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností. Praha, 1925. s. 317-318.

²⁶ Statuta chrudimských krejčích z roku 1594. Srov.: Klaus, A., Z dějin cechovnictví na Chrudimsku. Praha, 1945. s. 11.

²⁷ Klaus, A. Z dějin cechovnictví na Chrudimsku. Praha, 1945. s. 12.

²⁸ Hoffmann, F., České město ve středověku. Praha, 1992. s. 189.

²⁹ Kühdel, J. Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.). Olomouc, 1929. s. 102.

rozsahu, stál ve vedení nejen cechmistr či starší přísežný, ale například i notáři, kancléři a další a to především v závislosti na typu cechu³⁰. Doba setrvání ve vedoucí funkci cechu byla zpravidla časově omezená, v Českých zemích to byla obvykle stanovena na jeden rok. Toto opatření mělo zajistit částečnou nezávislost a rovnost. Počet cechmistrů kteří vedli cech se různil, obvykle byli dva až čtyři, jsou ale doklady o cechmistru jediném.³¹ V královských městech probíhala volba cechmistrů třemi různými způsoby.

Za první a také nejčastější lze považovat způsob kdy, si cechmistry volí sami členové cechu (poprvé tak učinili pražští řezníci se svolením krále Zikmunda roku 1437)

Druhý způsob kterým se volil cechmistr byl obdobný prvnímu, ale bylo zde ještě třeba souhlasu městské rady, která do volby často zasahovala a kandidáty měnila.

Způsob třetí lze považovat za přežitek dob minulých, kdy cechmistry volili měšťtí konšelé.

V městech poddanských lze nalézt i variantu, kdy jednoho ze dvou cechmistrů volili členové cechu, a druhého konšelé.

Od 16. století se začala postupně zvyšovat míra vrchnostenského dohledu nad cechy a cechmistry většinou volili samotní konšelé z cechem vybraných kandidátů. Mezi standardní pravomoci cechmistra patřilo:³²

- ❖ Jednání jménem cechu, především vůči orgánům vrchnosti.
- ❖ Správa cechovní pokladnice, včetně dokládání ročních účtů.
- ❖ Dohled nad zachováváním pravidel mravnosti, cechovních a městských řádů, a také dodržováním církevních svátků
- ❖ Cechovní jurisdikce
- ❖ Živnostenský dohled (nepřímo)

Pravomoc cechmistra vést cechovní jurisdikci jakožto první soudní instance (druhou byli konšelé, třetí král/králův zástupce), byla nejdůležitější. Cechmistr řešil především spory mezi členy cechu, rozhodoval v záležitostech řemesla,

³⁰ Klaus, A., Z dějin cechovníctví na Chrudimsku. Praha, 1945. s. 26.

³¹ Jediný cechmistr měl v podřízenosti několik dalších funkcionářů. Srov.: Pátková, H., Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách, Praha, 2000. s. 50.

³² Winter, Z. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha, 1906. s. 666-671.

zabýval se i trestní jurisdikcí menšího významu – porušení cechovních předpisů.³³

Za hrubé porušení cechovních pravidel a „pohanění cechu“ bylo považována situace, kdy člen cechů šel se sporem k druhé instanci tedy městským konšelům, aniž by předem prošel instancí první. Za takové porušení mohl být člen z cechu vyloučen.

Mezi významné úseky cechovní jurisdikce patřilo získání práva, na rozhodování sporů mezi členy cechu a zákazníky. Pokud nedokázal rozhodnout soud prvoinstanční cechmistrovský, přešel spor k projednání městské radě.

Spory mezi mistry různých cechů měl v kompetenci soud městský. V případě že cechovní soud netrval na rozhodnutí v daném sporu, připadl spor konšelskému soudu. Obdobně se postupovalo, pokud samotný cechmistr byl jednou ze sporných stran.

Živnostenský dohled, pravomoc kterou cechmistr vykonával nepřímo, spadal do kompetence městské konkrétněji konšelské. Cechmistr byl jakýmsi poradním prvkem, který si konšelé často zvali z důvodu jeho znalostí a zkušeností v daném řemeslném oboru. Za nejdůležitější oblast tohoto přeneseného dohledu byla stanovena oblast technická v Soběslavském právu.³⁴ To stanovilo pro případy obchodní a řemeslnické činnosti dohled dvou cechmistrů.

Kontrolu řemesla prováděli cechmistři též v rámci cechu samotného, aby dostáli cti a dobré pověsti řemesla. Produkty od cizích řemeslníků prodávané ve městě spadali též do kontrolní činnosti cechmistrů, a to z důvodu oné delegované působnosti konšely v oblasti dohledu nad jakostí a kvalitou produktu. Dohled jako takový počínal již zhodnocením materiálu, ze kterého měl být zhotoven konečný produkt, který následně podléhal závěrečné kontrole. Kontrola samotná se odvíjela dle cechovních statut, na která cechmistr přísahal. Kontrole výrobku konečně podléhali i samotní cechmistři, kdy byli obvykle ustanoveni dva mistři, kteří kontrolu prováděli.

Autonomie cechů byla i v druhé polovině 16. století neúplná, i nadále bylo třeba potvrzení od zástupců vrchnosti, tedy v královských městech od konšelů³⁵. Cechy měly možnost stvrdit svá statuta nejen u konšelů královských měst, ale i u

³³ Gruber J., Průmyslová politika. Praha, 1922. s. 51.

³⁴ Soběslavská práva byla vytvořena až v roce 1440 a obsahuje pouze domnělá privilegia, která udělil kníže Soběslav Starému Městu pražskému. Srov.: Hledíková, Z., - Janák, J., Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989. s. 236.

³⁵ Janák, J., - Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989. s. 250.

krále samotného. Jakožto starodávné privilegium které hojně užíval náleželo králi též propůjčovat cechům erby užívané na pečetích a praporecích.

Za velmi významný akt upravující živnostenskou politiku v zemi, je třeba považovat českým sněmem schválený **policejní řád**, a roku 1492³⁶. Ukládal mimo jiné řemeslníkům prokazovat se doporučujícími listinami od svých mistrů. Tento akt se řemeslníky jako takovými zabýval vzhledem k aktům předešlým poměrně podrobně.

Zásadní vývoj pro cechovní zřízení nastal po povstání stavů, které bylo roku 1547 potlačeno. Změny, které tyto události přinesly, znamenaly především hluboký zásah do života a existence cechů. Změny nařízené králem Ferdinandem I. jakožto trest za stavovské povstání spočívaly v odebrání statut a privilegií královských měst včetně zrušení všech cechů, které v královských městech působily.

K postupnému navrácení privilegií docházelo v 50 letech 16. století na základě cechovních žádostí králi.³⁷ Nicméně nařízení vydané králem Ferdinandem I. v roce 1547 bylo dosti nejednoznačné, a stejně tak bylo provedené. Následkem byl stav, kdy si cechy existenci zachovaly, avšak jejich pravomoc vzhledem k odebraným privilegiím zanikla.³⁸

Ferdinand I. 24. září 1547, navrácí nařízením Malé straně její privilegia, pro velký význam tohoto aktu bude uvedena citace z nařízení samotného: „*A jakož jsme také seznavíc lidskú těžkost z strany cechuov všelijakých řemesel v městě našem Menším Pražském takové cechy zrušiti a zdvihnutí ráčili, těch více v Menším Městě Pražském dopuštěno býti nemá kromě toho pořádku, kterýž se při přijímání na řemeslo a při tovaryších každého řemesla zachovává, při tom se zuostavují...A pokudž bychom jednoho každého času, uznajíc potřebu při řemeslnících, hospodářích o hospody skrze osoby od nás vydané naříditi ráčili, takový řád budú povinni podnikati a podle toho se poslušně zachovati a úřad konšelský má povinen býti nad tím držeti a pilně dohlédati, aby se tomu dosti stalo.*“³⁹

Jak z obsahu citovaného nařízení vyplývá, panovník sice odebral cechům jurisdikci, nicméně spolky řemeslníků nezrušil, a ani zrušit nechtěl.

³⁶ Winter, Z. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha, 1906. s. 638.

³⁷ Winter, Z. Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526-1620. Praha, 1910. s. 10-11.

³⁸ Janáček, J. Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století. Praha, 1961. s. 225.

³⁹ Čelakovský, J. Sbírká pramenů práva městského Království Českého: Díl 1. Privilegia měst Pražských. Praha, 1886. s. 418 a 423.

Panovník, vědom si faktu, že řemeslná výroba v situaci bez pevných řádů které cechy zaručovali, se postupně stane výrobou svobodnou, tedy bez vrchnostenského dozoru považoval za nežádoucí řešení. Proto byla privilegia a statuta postupem času a za poplatek cechům navracena, mnohdy upravena tak, aby působila králi prospěch.

Cechy královských měst se dočkali navrácení svých pravomocí až 5. prosince roku 1558, kdy Ferdinand I který byl již císařem, nařídil obnovu cechovních řádů. Podmínkou pro obnovu cechovního řádu byla stanovena porada s hejtmanem a čtyřmi měšťany. Statuta tedy procházela jistou kontrolou, která zaručovala, že cechům nebudou přiznána taková práva, která panovník neuzná za vhodná.⁴⁰

Řešení sporů a celková cechovní jurisdikce byla vykonávána v utajení a soukromí cechu do doby, než byla opět navracena cechovní privilegia.

Kromě cechů v městech královských, existovali cechy v městech poddanských, situace v těchto městech byla značně rozdílná. Cechy v městech poddanských byly omezeny jen minimálně, co se jejich privilegií týče. Většinu privilegií jim vrchnost ponechala a zároveň průběžně vydávala nová. Samotné výše zmíněné nařízení vydané Ferdinandem I. v roce 1547 ohledně rušení cechů nemělo na cechy v poddanských městech žádný negativní dopad.

Nedostatečná právní úprava sféry živnostenské, byla zlepšena roku 1547, když byl vydán první řád,⁴¹ který pojednával o mzdách. Například stanovil minimální mzdu čeledi; řády následující reagovali na poměry, stanovily ustálenou nebo maximální cenu výrobků. Postupem času docházelo k dalším úpravám a dodatkům v těchto řádech. Požadavek ohledně způsobilosti a mzdy tovaryšů, jakožto i mzdy v jednotlivých krajích včetně pražských měst stanovil další z významných řádů vydaný roku 1549. Obsahoval také pravidla pro dodržování řádu, a sankce jako takové.⁴²

Velký řád policejní o cenách a mzdách vydaný roku 1578 Rudolfem II.⁴³ přinesl jednotné ceny výrobků a tovaryšských platů. Tento řád vyvolal vlnu cechovní nevole, a to především proto, že se ceny jednotlivých surovin v různých částech země lišily. Obdobně řád prikazoval jednotné prodejní ceny, což byl další

⁴⁰ Karlová, Z. Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547. Praha, 1934. s. 8.

⁴¹ Karlová, Z. Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547. Praha, 1934. s. 17.

⁴² Karlová, Z. Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547. Praha, 1934. s. 18.

⁴³ Melichar, F. Dějiny cechovníctví v Čechách. Praha, 1902. s. 184-185

z důvodů negativního přijetí tohoto řádu. Dohled nad dodržováním jednotných cen stanovených tímto řádem, vykonávali dva úředníci postavení mimo řemeslo, díky nimž se mělo předcházet drahotě.⁴⁴ Velký řád prošel úpravami roku 1605, i přes to byl cech nadále vnímán velmi negativně. Především proto, že rušil starý článek, výhodný z obchodního hlediska pro prodávající členy cechu. Kdy kupující, který dosud nesplatil zboží u jednoho mistra, nemohl žádat výrobu dalšího u mistra jiného. Článek i přes to že byl v rozporu s platnou a účinnou právní úpravou, kterou Velký řád stanovil, byl cech nadále do statut začleňován.

Rozsah těchto nařízení dopadal jen na města česká (vyjma Plzně, Českých Budějovic a Ústí nad Labem) a hornolužická, Moravská města (vyjma Jihlavy) se tomuto ničujícímu opatření vyhnula, a rozkvétala bez větších obtíží ze strany panovníka až do Bílé hory.⁴⁵ Drahotní řád následující vznikl až v letech následujících bitvu na Bílé hoře.

⁴⁴ Mendl, B. Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských. Praha. 1947. s. 38.

⁴⁵ Janák, J.,- Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989. s. 251

II. Prameny obchodního práva v českých zemích do konce 17. století

Jak již bylo naznačeno výše, vznik prvního cechu se datuje do roku 1318, kdy je doložen cech Krejčířů na Starém Městě pražském. Po Starém Městě pražském je znám cech pekařský z Netolic roku 1339.⁴⁶ Stejně tak bylo zmíněno, že největší rozkvět cechy zaznamenaly v 16. století, nicméně o století později jsou cechy značně omezovány a téměř dojde k jejich likvidaci.

Středověká společnost znala tři skupiny lidí, kteří se zabývali obchodem. Obchodníky žijící ve městech, se kterým byla jejich profesní činnost pevně spojena. Kupce lze definovat jakožto osoby obchodující nejen na městské a meziměstské úrovni, ale zejména na úrovni mezinárodní. Třetí a poslední skupinu tvořili kramáři, jednalo se o malé obchodníky, či podomní prodejce.

Stejně jak řemeslníci zakládali cechy (viz výše), tak i obchodníci se sdružovali do svých cechů.⁴⁷ Obdoba cechovního zřízení do které se spolčovali obchodníci a kramáři se nazývala konfraternita⁴⁸.

První náznaky obchodního práva na našem území lze nalézt především v normotvorbě středověkých měst, tedy v městském právu. Jednalo se především o právo Starého Města pražského, na jehož městských soudech byly řešeny jednotlivé spory mezi obchodníky.

Za první významný pramen z oblasti obchodního práva lze považovat **Knihu písaře Jana**, který tyto spory a jejich průběh zapisoval. Tato kniha později nazývána „Manipulus vel direktorium juris civilis et collectus per necessaria, quae in ipso jre sunt contenta“. Obvykle bývá také označována názvem „Schöffebuch“ – kniha šéfů. Vznik této knihy se datuje do roku 1353⁴⁹. Kniha obsahovala předpisy kanonického a římského práva, ale především rozhodnutí brněnského kmetského soudu, která se týkala prakticky všech právních oblastí. Jednalo se hlavně o právo soukromé, primárně práva osob, práva věcná a

⁴⁶ Malovský-Wenig: A. Naše živnostenské právo. Praha, 1947, s. 26.

⁴⁷ Winter, Z.: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Praha, 1890-1892.

⁴⁸ V cizině nazývány jako gildy a měly jak jiný název, tak poslání. Gildovní orgány vedly především jurisdikci obchodních sporů.

⁴⁹ Boháček M.: Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana. Praha, 1924, s. 3, pozn. 6.

obligační, práva dědická. Kniha obsahovala v menší míře i právo trestní a procesní. Pro obchodní právo zahrnuje velmi důležité ustanovení vztahující se k jednotlivým smluvním typům, které se užívaly běžně při uskutečňování tehdejší rozvinuté obchodní činnosti. V pořadí první ze všech smluvních typů je v ní logicky zapsána kupní smlouva jakožto smlouva nejužívanější.⁵⁰ Následuje smlouva o půjčení věci⁵¹ a rozptýlená ustanovení ohledně platnosti a zajištění závazků.⁵²

Čeští panovníci obvykle obchodu věnovali velkou péči, dokladem může být především **privilegium Vladislava Jagelonského** z roku 1498. Toto privilegium lze považovat za ochranné opatření. Opatření zakazovalo cizím obchodníkům provozovat v Čechách kupecké řemeslo v případě, že nebyli členy „konfraternity“. Toto opatření bylo vydáno na ochranu českých obchodníků především před norimberskými kupci. Toto privilegium navazovalo a potvrzovalo starší úpravu z dob Karla IV. a Václava IV. Leopold I. později roku 1671 rozšířil působnost z Prahy na celé Čechy.

Za další významný pramen obchodního práva, který je třeba zmínit jsou „Knihy práv městských“ od Brikcího z Licska. Tyto knihy jsou jedním z nejvýznamnějších právních dokumentů obsahující městská práva 16. století. Samotné dílo nebylo původní, šlo o překlad díla Víta Tasovského, který srovnal s latinským rukopisem „Libri sententiarum“. V zásadě šlo o zkrácenou verzi „Knihy písaře Jana“, která místo 726 původních článků obsahovala pouhých 287 článků. Tento text se v 15. a 16. století užíval pod názvem „Práva městská, kterých používají horníci“ např. v Kutné Hoře. Ačkoli dílo nebylo nikdy oficiální kodifikací, v soudní praxi se často využívalo. Dílo samotné bylo dokončeno roku 1534.

Pavel Kristián z Koldína, vytvořil návrh kodifikace městského práva pod názvem „Práva městská Království českého“. První návrh na shrnutí městského práva pochází již z roku 1558, nicméně až roku 1579 vychází tiskem, a o rok později je uznán apelačním soudem jako závazný pro soudní praxi. Po tomto uznání začal v Čechách platit jako zákoník. Sféra obchodního práva je upravena v části „O prodejších, kupování o trzích rozličných item o správách a o vkračování

⁵⁰ Nalézala se na konci třetí stovky sentencí a na začátku následující.

⁵¹ Třetí desítka druhé stovky sentencí.

⁵² Viz. sentence 595 pojednávající o neplatnosti slibu z důvodu vynucení, či sentence 131 o solidárním ručení

v trhy právem spravedlnosti, přátelstvím aneb příbuzenstvím“.⁵³ Je zde definován nejen samotný pojem kupní smlouvy, úprava vedlejších ustanovení, ale i úprava ochrany kupujícího při krádeži. Zákoník pamatuje i na ochranu dobré víry při nabývání, stejně jako *malae fidei possessor*, institut hypotéky i základy pojištění. Části „O půjčkách“⁵⁴, „O rukojemství, o rozličných rukojmích buď za summu aneb postavení ku právu,“⁵⁵ a „O rozkazu, poručení a přijetí něčeho na sebe k vykonání“⁵⁶ byly pro obchodní vztahy velmi důležité.

Pro organizaci obchodu a řemesel, resp. osob, které je provozovaly, je naprosto zásadní část „O společnosti a tovaryšstvu.“ Ačkoli obsahuje pouze tři články,⁵⁷ jejich obsah je více než výmluvný: „Spolek aneb tovaryšstvo jest dvou aneb většího počtu společné mez sebou snešení a zavření, pro to učiněné a nařízené, aby kaupě aneb jiné věci, kteréžby k tovaryšstvu jich náležely, snáze a lépe mohly býti k nabytí hojnějšího zisku aneb výdělku.“

Stejně jako v ostatních článcích, je zde patrný velký vliv římského práva, avšak především zde lze vyzkoušet skutečnost, že jde o úpravu společnosti, jejíž primární činností byla činnost výdělečná. Tato společnost byla římským právem označována jako „*societas quaestu*“. Jde tedy o zřejmý vztah výše uvedeného ustanovení k cechovní organizaci kupecké. Další z důležitých titulů který má přímý vztah k úpravě obchodu se nazýval „O smlouvách, smlauvcích, ubrmanech a jiných prostřednících, kteříž lidi o jakéž pak koli věci smlouvají“.⁵⁸

Koldínův zákoník je zvláštní především z dvou následujících důvodů. Prvním, byla i přes oficiální závaznost zákoníku skutečnost, že se musel v českých zemích prosazovat postupně. Totiž oblast řídicí se právem magdeburským, dlouho odmítala uznání tohoto právního díla a dodržování předpisů jím stanovených. Druhým důvodem byla doba, po kterou tento zákoník platil. Zákoník platil až do 18. století, a ustanovení vztahující se k právům majetkovým byla zrušena a nahrazena až Všeobecným obchodním zákoníkem z roku 1811.

⁵³ Jde o články G. XXXV až H. XXII

⁵⁴ Čl. H. XXIX – H. XXXVII.

⁵⁵ Čl. J. IV – J. XXV

⁵⁶ Čl. J. XLIX až J. LIV.

⁵⁷ J. XLVI – J. XLVIII.

⁵⁸ Čl. C. XXVI – C. XXXII.

III. Podpora obchodu v habsburském zákonodárství 18. stol.

V druhé polovině 17. století byla řemeslná výroba zasažena především vydáním státních výnosů, které vedly ke ztížení cechovního života.⁵⁹ Dalším zásahem do cechovní samosprávy byl návrh hejtmana Nového Města pražského Ferdinanda z Vrtby z roku 1699, který měl samotné cechy zrušit. Tento návrh sice konec cechů nezpůsobil, nicméně byl dalším z mnoha pokusů o omezení cechovního zřízení. Dvorský dekret Josefa I. platný od roku 1708 stanovil mimo jiné „cechy zřizovati, jim řády, výsady a svobody udělovati přísluší pouze vládě“.

Patent vydaný císařem v roce 1725 stanovil podmínky pro založení tovaryšské živnosti, které bylo závislé pouze na udělení oprávnění tehdejšími správními rozhodnutími.⁶⁰ Následovalo omezení cechovní samosprávy ve prospěch panovníkovi moci podmíněné vydáním Generálního cechovního patentu z let 1731 a 1732 Karlem VI.

Generální cechovní patent z roku 1731

Generální cechovní patent z roku 1731 lze považovat za zcela zásadní pro dané období. Tento právní dokument velkou měrou zasahoval do profesní autonomie cechů, stanovil množství pravidel, která pod hrozbou přísných sankcí musel být dodržována.⁶¹ Dokument působil jako obecný pramen cechovního práva, a zároveň byl jedním z prvních obecně závazných předpisů zabývajícím se cechovním zřízením. Nutno podotknout, že zároveň dokumentem největší měrou do cechovního zřízení ze strany státní moci zasahující.

Patent byl svým významem v zásadě předchůdcem živnostenského zákoníku především proto, že vytvořil rámec pro tehdejší živnostenské hospodářství.

Pro význam tohoto cechovního patentu je třeba zmínit jedny z nejdůležitějších změn, které přinesl.

Stanovil rovné postavení všem cechům, jejichž statuta byla stvrzena

⁵⁹ Petráň, J. Dějiny Hmotné kultury I. Praha, 1985. s. 598

⁶⁰ Petráň, J. Dějiny Hmotné kultury I. Praha, 1985. s. 598

⁶¹ Melichar, F. Dějiny cechovníctví v Čechách. Praha. 1902. s. 231.

panovníkem, zrušil tovaryšská bratrstva i mezi-cechovní dopisování z důvodu posílení státní moci.⁶²

Účinností tohoto patentu, pozbyla platnosti všechna cechovní statuta, která nebyla potvrzena králem. Dal vzniknout dvěma kontrolním orgánům a to cechovnímu inspektorovi či komisaři.⁶³ Ti měli povinnost vykonávat dohled nad schůzemi cechů, a v případě porušení sankcionovat. Schůze tovaryšské byly zrušeny úplně, a práva tovaryšů byla značně upravena. Tovaryšstvo, muselo prokazovat svůj původ a výuční list, které se po přijetí ukládaly do cechovní pokladnice. V případě ukončení pracovního poměru mělo za povinnost informovat o svém odchodu 8 dní předem. Tovaryšům se zakazovalo nošení zbraní a zlořečení jména mistrů. Úprava se také zmiňuje o tovaryšském vandru. V případě nevhodného chování ze strany tovaryšů a učedníků mohl být vrchností zrušen samotný cech.

Mezi důležité články, patřil i článek pojednávající o osobách beze cti. Tedy katy, hrobníky, žebráky, rasy (příslušníky již zaniklého řemesla respektive zvláštní živnosti zvané pohodnictví) a dalších, který jejich synům povolil vykonávat řemeslo. Výjimku tvořili synové pohodných, jejichž práva byla upravena úžeji než práva ostatních bezectných. Lidé vykonávající řemeslo pohodných měli například i v kostele přidělenou svoji zvláštní od ostatních lidí oddělenou lavici.

Postavení cechovních mistrů bylo nadále oslabováno, a jednotlivá práva jim byla postupně odebírána.

Mistrovskou pravomoc ohledně řešení sporů spočívajících v bezectném chování přenášel patent na vrchnost. Stejně tak stanovil jako nežádoucí cechovní praktiky spočívající v pohrdlivém chování mistrů k tovaryšům, či zákaz utiskovat tovaryše, kteří vykonávali činnost pro vrchnost. Do té doby užívaná a uznávaná přísaha mistra o zachování cechovního tajemství, se tímto právním dokumentem prohlašuje za neplatnou.

Z obchodního hlediska je nutné zdůraznit i obsah článku, který cechům, a jejich členům zakazoval jednání vedoucí k tehdejšími kartelovým dohodám, či jinak v dnešním pojetí nekalosoutěžním praktikám.

Cechy měly vést svoji agendu jakožto řádní hospodáři, v případě že tak nečinily, byla jim udělena pokuta. Pokuty udělovali svým členům i cechy

⁶² Klíma, A. Manufakturní období v Čechách, Praha 1955. s. 205.

⁶³ Kotous, J. Ke kořenům pracovního práva. In Aplikované právo, 2/2004, Praha, 2004. s. 47-48

samotné, nicméně článek pojednávající o pokutách změnil dosavadní úpravu tak, že cechy mohli udělovat pokuty jen menšího hodnoty (do 2 zlatých) za lehčí prohřešky. Výnosy z těchto pokut připadly především vrchnosti, pouze část na úhradu nákladů připadla cechům.

Jeden z nejdůležitějších článků Generálního cechovního patentu obsahoval postupy pro **publikaci generálních patentů**. Pro seznámení s cechovními patenty zavádí požadavek veřejného vyvěšení na stanovených místech, a taktéž ukládání v cechovních pokladnicích. Nový učedníci byli s těmito patenty seznámeni při vstupu do daného cechu. Cechovní patenty byly každým rokem čteny na cechovním shromáždění, a dělo se tak za účasti kontrolního orgánu.

V závěrečném článku se hovoří o povinnosti dbát patentů a vytváří kontrolní orgány: obchodní komory, krajské hejtmány a další.

Pokud některé cechy fakticky fungovaly, aniž by se řídily tímto generálním patentem, vrchnostenská moc měla zajistit ukončení jejich činnosti.

Generální cechovní artikule z roku 1739

Celým názvem „Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky královských dědičných zemí českých“. Jednalo se o právní dokument navazující na Generální cechovní patent z roku 1731,⁶⁴ a zároveň doplňující.

Tyto artikule především zavedly jednotná statuta pro veškerá řemesla,⁶⁵ a rozdělila města do 4 tříd, s tím že 1. a 2. měla „privileje“ jak byla nazývána cechovní statuta. Je třeba zmínit, že mezi nejdůležitější ustanovení v tomto právním dokumentu patřila ta, která pojednávala o pracovněprávních vztazích tovaryšských.

Artikule upravovaly především chování tovaryšů samotných. Povolení tovaryšských schůzí za stanovený poplatek, zrušených Generálním cechovním patentem z roku 1731, případné spory na schůzích řešili cechmistrů za dohledu státního kontrolního orgánu. Artikule jednaly o nástupu a výpovědi pracovního poměru, určovaly večerní dobu, ve které se tovaryš musí nacházet v hospodářském obydlí. Stanovily postup pro tovaryše, kteří nemohli po delší dobu sehnat zaměstnání, tedy tzv. „šenkování“ práce v cechovní hospodě.

⁶⁴ Melichar, F. Dějiny cechovníctví v Čechách. Praha. 1902. s. 241.

⁶⁵ Janák, J.,- Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989 s. 254.

V závěrečném článku části pojednávající o tovaryších lze nalézt odkaz na Generální cechovní patent z roku 1731, a to na ustanovení vztahující se k tovaryšstvu.

Část o učednicích stanovila podmínky pro přijetí do cechovního zřízení. Jednalo se především o požadavek katolické víry, dále musel učedník po nástupu do cechu projít 6 týdenní zkušební lhůtou⁶⁶, přičemž bylo třeba, aby se za učedníka zaručili dva mistři. Vstupní poplatek, který bylo zvykem platit při nástupu učedníka do cechu, byl odevzdáván do cechovní pokladnice. Dalšími požadavky bylo zaplacení záruční částky, která propadla cechu případně že by učedník zběhl, a poplatek za samotné vyučení.

Úprava stanovila podmínky pro tovaryše, které musí splnit pro dosažení mistrovského titulu: Vysvědčení od cechu, ve kterém chtěl být mistrem, osvědčení o původu a výuční list, výhostní list⁶⁷ a taktéž prokázat vykonaný vandr který byl povinný. Mezi další náležitosti patřilo získání městského práva. Po úspěšném splnění všech náležitostí musel získat tovaryš závěrečné posvěcení ze strany vrchnosti v podobě vrchnostenského souhlasu.

Z obsahu artikulí je patrná i rozsáhlá právní úprava týkající se mistrů, jejich povinností, ale i co se týče, mistrovských kusů. Peněžní hodnota přijímaných mistrů, byla určena ceníkem v závislosti na třídě města, ve které se cech nacházel, a také na typu konkrétního řemesla. Změnou oproti původní právní úpravě obsažené v generálním cechovním patentu, bylo zrušení velmi oblíbené „vstupní svačiny“. Částka pro mistry již vykonávající práci v jiném městě byla sražena na polovinu, stejně tak byla sražena cena i pro syny cechovních mistrů. Zakotven byl zákaz „odluzování“ tovaryše mistrem od mistra jiného, stejně tak výpomoc mistru chorému a to poskytnutím tovaryše. Do jednoho ze závěrečných ustanovení obsažených v této části byl vtělen tradiční zvyk, který zavazoval členy cechu k účasti na pohřbu.

Na článek o mistrech navazovala, problematika ovdovění. Pokud po sobě mistr zanechal vdovu, tato vdova měla právo navázat na manželovu živnost, a zároveň jí v případě potřeby cech propůjčil za poplatek tovaryše a zaopatřoval ji. Artikule též řešily situaci, kdy se tovaryš s vdovou oženil, v takovém případě byl povinen získat mistrovský titul.

⁶⁶ Zřídka veselý, F. a kol. Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu. Brno, 1993. s. 12

⁶⁷ Tento list vydávala poddaným jejich vrchnost a uvolňovala je k práci. Srov.: Kühdel, J., Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.) Olomouc, 1929. s. 49.

Cechovní shromáždění, bylo nutno pořádat 4 do roka, pod dohledem vrchnostenského kontrolního orgánu, řešilo cechovní spory, peněžité sbírky, byli zde voleni cechovním komisařem a shromážděním samotným cechmistři. Následná volba musela být stvrzena vrchností. Z každé schůze byly vedeny zápisy, které se zapisovaly do cechovní knihy. Komisař byl také jedním z držitelů klíče od cechovní pokladnice, do které byly uchovávány především cechovní patenty, cechovní artikule, poplatky a pokuty.

Článek poslední upravoval možnost sloučení cechů pro případ nízkého počtu mistrů v cechu. Roku 1739 byla krom artikulí vydána další právní úprava cechů, kdy bylo dovoleno manufakturám soutěžit s cechy o zakázky.⁶⁸

Úpravy cechovního zřízení probíhající ve 30. letech 18. století jak vidno do značné míry čerpaly z rozdílných ustanovení cechovních statut, a pokoušely se o unifikaci v jednotnou právní úpravu. Byla zakotvena především ta ustanovení, která vyhovovala vrchnostenským zájmům (výše zmíněný zákaz kartelů, listina o původu a jiné) naopak ta která byla nežádoucí, byla při úpravě vypuštěna (vstupní svačina, podomní prodej a jiné).

Cechovní zřízení v průběhu druhé poloviny 18. století zaznamenalo další změny týkající se především přerodu některých živností na svobodná povolání, či udělování živnostenského oprávnění aniž by živnostník musel být členem cechu, a požívat tak městské právo. Tyto a další změny byly způsobeny artikulemi za vlády Marie Terezie a Josefa II., z let 1742-1778⁶⁹. Josef II na konci 18 století odmítal vydávat povolení cechům nově založeným. **Generální cechovní patent z roku 1791**, přinesl rozřazení živností na cechovní a necechovní, tovaryš musel skládat mistrovskou zkoušku před státním orgánem, byla zde znovu zmíněna úprava generálního cechovního inspektora⁷⁰. Koncem 18. století a začátkem 19. začalo právní postavení cechovního zřízení díky těmto zásahům upadat, a stále více posilovala pozice živností necechovních.

Cechy jako takové fakticky zanikly díky vydání **živnostenského řádu**, který byl 20. prosince roku 1859 vyhlášen patentem 227. ř. z., s účinností od 1. května 1860. Řád platit pro celou Rakouskou monarchii včetně českých zemí. Všechna živnost byla prohlášena za svobodnou, zmizel cechovní přímus (i nadále

⁶⁸ Malý, K. – Sivák, I. Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918. Praha, 1993. s. 343.

⁶⁹ Diviš, J. Pražské cechy. Praha, 1992. s. 12.

⁷⁰ Jakubec, I. – Jindra, Z. Dějiny hospodářství Českých zemí od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie. Praha, 2006, s. 60-61.

ale stát dohlížel na některé živnosti, které mohli fungovat jen na základě státního oprávnění).

Funkce cechů, částečně přešla roku 1860 na živnostenská společenstva která byla zavedena živnostenským řádem. Živnostenská společenstva plnily především funkci zdravotně-sociálního zabezpečení, a zároveň upravovala vztahy mezi jednotlivými členy společenstva.

Novela živnostenského řádu z roku 1883 (Živnostenský patent 1883 č. 39 ř. z.) zavedla **živnostenská společenstva**, která měla formu veřejnoprávní korporace,⁷¹ jednalo se o znovu zavedení povinného členství v organizaci, nešlo ale o přímus cechovní. Živnostenská společenstva lze, co se právní úpravy týče označit za novodobější formu původního cechovního zřízení. Především otázky ohledně výchovy řemeslníků, kárné jurisdikce, dohledu ve skladech a další. Smysl živnostenských společenstev spočíval například v poskytování vzdělání a školení svým členům, vytváření kolektivních smluv, zajištění pracovních příležitostí. V případě zájmu bylo na určitém území živnostenským společenstvům umožněno sloučení v jednotu živnostenských společenstev. Takové sloučení již bylo činěno dobrovolně.⁷²

V období osvícenství, lze za převládající národohospodářské učení považovat merkantilismus⁷³ později ovlivněn fyziokratismem. Hlavním představitelem tohoto proudu byl Josef Sonnenfels s dílem „Sätze aus der Polizei, Handlungs- und Finanz- Wissenschaft“ vydaným mezi léty 1765 až 1776. Toto dílo se mimo jiné stalo základní učebnicí právnických fakult. Reformy, které se na základě merkantilistického učení odehrály, zapříčinily vznik tzv. politických věd, které zahrnovali vědu obchodní (po roce 1848 nazývána vědou o národním hospodářství), finanční a policejní.

Šíření a podpora těchto myšlenek ve vedení absolutistického státu přinesla úpadek cechovního zřízení, k samotnému rozpadu dochází v důsledku posilování vrchnostenské a centrální moci státu, která přináší období speciálního zákonodárství.⁷⁴ Za první krok lze považovat vydání Řemeslnického patentu 16.

⁷¹ Gruber, J. Průmyslová politika. Praha, 1922. s. 158.

⁷² Janák, J.,- Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989 s. 335

⁷³ Köbler, G.: Lexikon der europäische Rechtsgeschichte. München, 1997, s. 371

⁷⁴ Urfus, V.: O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. stol. Právněhistorické studie, 1, 1955, s. 122 – 155

listopadu 1731 zmíněného výše, který podmiňoval zřízení nových cechů udělením vrchnostenského schválení. Vydání generálních artikulí cechovních 5. ledna 1739 znamenalo sjednocení cechovních stanov, kdy byl stanoven určitý vzor, který měl být užíván v každém cechu. Generální artikule cechovní zřídily funkci cechovního inspektora/komisaře, jakožto zástupce vrchnosti. Josefínské magistrátní reformy zapříčinily roku 1804 sloučení pražských kupeckých konfraternit do kupeckých gremií.⁷⁵

Vydání vyhlášky gubernia z 22. 9. 1836 č. 46.596, kterou byl zveřejněn seznam uznaných cechů, lze považovat za další omezení cechovní autonomie v Českém království. Vyhláška vycházela z dekretu dvorské komory z 29. srpna 1836 č. 37.371.

Všechna tato opatření stále vycházela z cechovní organizace a pouze zaváděla koncesní soustavu živností.

Průlomovým v této otázce byl císařský patent z 12. 4. 1725, který určitému druhu živnostníků umožnil vykonávat živnost, a to i v případě že se postavení těchto živnostníků přičilo cechovním stanovám a usnesením. Tak například mohli živnost vykonávat lidé, kteří nebyli v učení, nemohli doložit čestný původ či jinak nesplňovali podmínky stanovené cechovním nařízením. Lidé, kteří se chtěli zabývat živností, tak nadále nebyli nuceni být členy cechu a mohli vést svoji živnost nezávisle na cechu. Díky této možnosti se rozrostl počet „dekretálních mistrů“ na úroveň mistrů cechovních. Jak vidno, byl to tedy institut hojně využívaný.

Další omezení cechovního zřízení, spočívalo v rozdělení živností na živnosti „komerční“ a „policejní“. Živností komerční se rozuměl obchod v rámci širšího včetně zahraničního trhu, kdežto živnost policejní se vztahovala na trhy městské a místní. Do policejních živností, lze zařadit veskrze všechny druhy cechovních živností (dvorní dekry 1792 a 1799). Přísný vrchnostenský dohled nad živnostmi trval i nadále, stále bylo nutné získat povolení k vedení živnosti, a naplnit i další stanovené podmínky. Výjimku tvořila skupina tzv. svobodných živností.

Samotný konec cechovního zřízení, způsobila průmyslová velkovýroba, také proto že dělníci zaměstnaní v továrnách nemuseli splňovat podmínky

⁷⁵ Vlček E., Vývoj kodifikace obchodního práva. Vývoj právních kodifikací. ed. K. Schelle, Brno, 2004 s. 168

stanovené cechem. Cechovní zřízení bylo nahrazeno teprve v polovině 19. století novými společenstvími, šlo o řemeslnicko-živnostenské besedy, a obchodní a živnostenské komory.⁷⁶ Vydání živnostenského řádu⁷⁷ roku 1859 reflektovalo již faktický stav. Vydání živnostenského řádu přišlo s císařským patentem 20. prosince, s účinností od 1. ledna 1860 (císařský patent č. 227 ř. z.).⁷⁸ Za nejdůležitější ustanovení této právní normy je nutno považovat ustanovení zavádějící **úplnou živnostenskou svobodu**.

Živnostenský řád se zároveň snažil unifikovat právo v rámci habsburské monarchie platil též v Uhrách avšak pouze do roku 1872. Území, na kterém tato právní norma neplatila bylo pouze Benátsko a Vojenská hranice. Norma poskytovala celé habsburské říši unifikované a zároveň zjednodušené živnostenské právo, dělicí živnosti na koncesované a svobodné. Povahou byla tato norma kompromisem mezi názory zastánců liberalismu a zastánců rigidního státního řízení.

⁷⁶ Gruber, J.: Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání, 1850 – 1900. Praha, 1900.

⁷⁷ Živnostenský řád byl mnohokrát novelizován. Přehled změn v díle: Malovský-Wenig: A. Naše živnostenské právo. Praha, 1947, s. 29-42.

⁷⁸ Engliš K.: O živnostenské otázce a politice. Kroměříž, 1913; Gruber, J.: O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku. Praha, 1904.

IV. Státní orgány a obchodní zákonodárství habsburského soustátí v 18. a 19. století

Změny organizace státní správy už za vlády císaře Leopolda I měly napomáhat hospodářské prosperitě státu. Započaly již roku 1666 založením **komerčního kolegia**, jehož hlavním tvůrcem byl národohospodář J. J. Becher. Komerční kolegium představovalo v habsburské monarchii první pokus o zavedení orgánu, který by dohlížel na vývoj cen a spotřeby, zkoumal otázky obchodu i rozvoj živností. Tento orgán nicméně nedokázal dlouhodobě fungovat a zanikl krátce po roce 1678. Orgány, které funkčně navazovaly na zaniklé komerční kolegium, se začaly zřizovat koncem 17. století, šlo tzv. komise pro komerční záležitosti. Významná instituce, zvaná deputace pro otázky obchodu, manufakturní výroby a navigace vznikla v Čechách roku 1699. Za vlády císaře Josefa I. vznikají další instituce zvané stavovské komerční deputace. Roku 1710 je v Čechách zřízen stálý orgán komerční komise, následně o 4 roky později přejmenován na merkantilní komisi a komerční kolegium. Pro Moravu bylo vytvořeno roku 1732 komerční kolegium označováno také konses. Těmto orgánům bylo z kraje 20. let 18. století určeno, aby podporovaly obchod vnitrostátní, i mezinárodní. Vzhledem k postupné ztrátě vlivu orgánů na ekonomiku země, bylo nařízeno Marií Terezií roku 1743 znovuoobnovení komerčních úřadů v jednotlivých provinciích na podporu obchodu.

Ve Vídni roku 1746 vzniklo centrální Univerzální komerční direktorium. Tento orgán byl přímým nástupcem komerčního kolegia z roku 1666. Působilo až do zřízení ministerstva obchodu roku 1862. Vzhledem k neustálé podřízenosti komerčních kolegií a komisí vůči zemským úřadům, a z důvodu stejné struktury ostatních orgánů, se významnější posun vpřed nijak neprojevil.

V polovině 18. století při reorganizaci ústředních orgánů českých zemí a Rakouska vzniká za vlády Marie Terezie roku 1749 Directorium in publicis et cameralibus. Nicméně orgán roku 1761 zanikl a jeho agenda z většiny přešla do české a rakouské dvorské kanceláře. V roce 1762 vzniká orgán působící na území celé monarchie, komerční rada pro obchod a průmysl. Byla orgánem poradním, a zprvu samostatným, záhy byla však podřízena pod českou a rakouskou dvorskou

kancelář, aby do ní byla následně roku 1771 začleněna a splynula s ní. Na národní úrovni nahradily roku 1772 orgány komerčních komisí orgány komerčních konsensů. Nelze si tedy nevěšmout faktu, že obchod jako takový a problematika s ním spojená byly vedení státu pečlivě studovány, avšak s malou efektivitou v praktickém životě.

Deputace pro státní hospodářství zřízená roku 1767 byla dalším centrálním orgánem habsburské monarchie, která řešila problematiku obchodu. Následoval finanční a komerční dvorský úřad, který se zabýval komerčními záležitostmi, tento úřad vznikl roku 1790. V době bezprostředně po vídeňském míru byla znovu zřízena komerční dvorská komise, ale existuje pouze do roku 1824.

Z výše uvedeného přehledu jsou zřejmé snahy habsburské státní správy upravit komplikovanou problematiku obchodu. Tyto snahy byly v mnoha případech dosti nejisté, a mnohokrát selhaly, nicméně vzdělání národohospodáři vědomi si zcela zásadního významu, který obchod pro stát a jeho fungování znamená, připomínali a v rámci svého vlivu na vedoucí osobnosti státu prosazovali potřebu vytvořit funkční organizovanou strukturu, která by zajistila kontrolu nad obchodem.

18. století lze považovat za kritické z pohledu nutnosti úpravy obchodu a s ním věcí spojených. Nejen habsburská monarchie, ale také například pruský Landrecht se potýkal s otázkou úpravy obchodního styku. Je patrné, že pojem obchodního práva se i nadále různil co se jeho obsahu týče. Směnečné právo, které neodmyslitelně patří k obchodnímu právu, lze považovat za obchodní právo v širším smyslu, kdežto v užším smyslu můžeme mluvit o právní úpravě vztahující se čistě k obchodování. Směnečné právo je třeba zmínit z důvodu jeho historického významu, a poukázat však na roztržičnost kterou trpělo v zemích habsburského panovníka.

Co se počtu týče, nelze činnosti rakouských zákonodárců upřít velkou míru aktivity, především proto že měla habsburská monarchie v první polovině 19. století deset platných směnečných řádů, z nichž roku 1850 platilo ještě osm. Tyto směnečné řády, resp. některé z nich, obsahovaly i obchodněprávní úpravu. Základem pro pozdější úpravy se stal směnečný a merkantilní řád z roku 1717 vydaný pro Dolní Rakousko. Za nejužívanější lze považovat merkantilní a směnečný řád (zvaný také obnovený směnečný řád) z roku 1763, který byl obsáhlejší a zahrnoval ustanovení o senzálech. Tento řád vycházel z předchozího směnečného řádu, a zprvu platil pro území českého království a pro dolno a

vnitrorakouské dědičné země, následovně byla jeho působnost rozšířena i na Štýrsko a Kraňsko. Jako právo obyčejové měl dopad i na severní Tyrolsko, a v italském překladu (*Editto di cambio*) platil od roku 1765 v Terstu a na dalmatském pobřeží. V latinské verzi (*Norma cambiale*) tento řád platil od roku 1775 v Haliči a od roku 1771 byla rozšířena jeho působnost i do Sedmihradska. Konkurzní řády z roku 1734 platily pro Horní a Dolní Rakousy, od roku 1747 platily pro Štýrsko, a od roku 1758 platili i v Přímoří. Novelizace konkurzních řádů z roku 1749 obsahovala mimo jiné obchodněprávní předpisy upravující protokolování obchodních firem a vedení obchodních knih.

Je tedy patrné, že vývoj právní úpravy byl velmi komplikovaný, jako jednu z výjimek potvrzujících toto pravidlo lze uvést město Salzburg a jeho přilehlé okolí, které roku 1810 nabylo Bavorsko. Díky tomu zde platila bavorská jurisdikce, a v ní obsažený bavorský směnečný řád z roku 1785,⁷⁹ který zůstal platný i po zpětném připojení oblasti k habsburské monarchii.

Po uzavření vídeňského míru roku 1809 došlo k výraznému zkomplikování rakouských snah o unifikaci práva v jednotlivých zemích habsburské monarchie. Jižní Tyrolsko začalo užívat ve své podstatě do italštiny přeložený *Code de commerce* pod názvem *Codice di commercio di terra e di mare del Regno d'Italia*. Rakousko odstoupilo západní Halič a Krakov, kde také začal platit francouzský *Code de commerce*, tentokrát přeložený do polštiny. Následkem ujednání vídeňského kongresu se tyto oblasti navrátily pod správu habsburské monarchie, avšak francouzská právní úprava zde zavedená už zůstala platnosti.

Úprava obchodního práva byla před vydáním Všeobecného obchodního zákoníku značně nejednotná, a tím pádem nepřehledná. Stačí si jen uvědomit důsledky řady použitých předpisů a rozličných jazyků, kterými byly psány. Především z hlediska této jazykově rozdílné úpravy se na území habsburské monarchie vyskytovaly tři hlavní oblasti:

- 1) Německo-rakouské obchodní zákonodárství které zahrnovalo všechny rakouské dědičné země, Čechy, Morava, Slezsko, Halič a Bukovina, severní Tyrolsko, Sedmihradsko, tzv. Vojenská hranice, Istrie a Terst). Na tyto oblasti se v zásadě vztahoval merkantilní řád z roku 1763.

⁷⁹ Obsahoval například ustanovení o zřizování firmy.

- 2) Území řídicí se francouzskou obchodněprávní úpravou (Lombardsko-Benátské království, jižní Tyroly a Dalmácie – kromě Istrie a Terstu – od roku 1808). Jako základní právní předpis zde platil napoleonův Code de commerce, avšak ve znění italském a ne originálním. Tato italská verze Code de commerce byla omezena ještě v tom smyslu, že jeho aplikace byla podmíněna skutečností, aby daná ustanovení neodporovala ABGB. Dále tu platilo rakouské právo námořní a to v podobě Editto politico di navigazione mercantile Austriaca z roku 1794. V této skupině území se nacházelo i Krakovsko, kde opět platila od roku 1809 polská verze francouzského Code de commerce.
- 3) Uherské obchodní zákonodárství zahrnovalo země zbývající. Byla to oblast vycházející z práva římského, a hojně užívající práva obyčejového, majoritním jazykem v právních jednáních na tomto území byl jazyk latinský. Usnesení uherského sněmu z roku 1839 – 1840 stanovilo za právní předpis, kterým se tyto země včetně Chorvatsko-Slavonského království budou řídit obchodní (úvěrní) zákon.

Před vydáním samotného obchodního zákoníku z roku 1862 existovaly v habsburské monarchii jen ojedinělé právní normy upravující obchodněprávní vztahy, především je však třeba také zmínit, že právní úprava této doby byla často partikulární podoby. I zde se ale objevily výjimky, které obsahovaly podrobnou úpravu obchodněprávních vztahů. Lze zmínit především celní a monopolní řád z roku 1835, nebo spořitelní regulativ vydaný o devět let později. Velký význam mělo pak přijetí živnostenského řádu v roce 1859⁸⁰, který obsahoval liberalistické požadavky pro malovýrobu. Stejně tak je vhodné uvést poměrně kvalitní zpracování práva směnečného, nicméně samotné směnečné právo se později stalo velkým předmětem diskuzí, a jeho rekonstrukce probíhala poměrně obtížně.

Zcela zásadní vliv na obchodní právo pak přinesl roku 1811 Všeobecný občanský zákoník (ABGB). Jednalo se o ojedinělý právní dokument v rámci úpravy soukromoprávních vztahů, který především díky umrtvení kodifikačního procesu obchodního práva, získal univerzální postavení. Vzhledem k nedostatku právních předpisů upravujících obchod, který v té době panoval, můžeme

⁸⁰ zákon č. 227/1895, ř. z., živnostenský řád

konstatovat, že Všeobecný občanský zákoník byl základní právní úpravou obchodně právních vztahů. Obchodně právní vztahy se řídily ustanoveními zákona upravujícími majetková práva, a to bylo především ustanovení pojednávající o právu smluvním. Předobrazem této úpravy byl Codex Theresianus z roku 1766. Jednalo se o návrh civilního kodexu vytvořeného za vlády Marie Terezie, který nově obsahoval úpravu obchodních smluvních typů i pojištění. Ve Všeobecném občanském zákoníku byla tato koncepce pozměněna, případně se zde vůbec neobjevila. Není zde oddíl upravující právní postavení obchodníků, jak tomu například bylo v pruském Landrechtu. Díky těmto a podobným rozdílům nadále trvala určitá nejednotnost. Snaha o to, aby ABGB byl jednotícím prvkem když byl roku 1852 zaveden také pro Uhry, nedopadla úspěšně.

Přes očekávání že bude v návaznosti na Všeobecný občanský zákoník vytvořen zákoník obchodní, obsahoval ABGB některá zvláštní ustanovení mající obchodní povahu. Tato ustanovení se nacházejí na třech místech ABGB.

První lze nalézt v ustanoveních upravujících zákonné úroky pobírané v souvislosti s obchodní činností:⁸¹

„Jestliže někomu přísluší úroky ze zákona bez výslovného vymínění, je platiti čtyři ze sta a mezi obchodníky a továrníky úředně oprávněnými z dluhu vzniklého z pravého obchodu šest ze sta na rok jako zákonné úroky.“⁸²

Ve druhém případě jde o delší část zařazenou do Hlavy 22. „O zmocnění a jiných druhích jednatelství“, kde se v části nazvané „Zmocnění udělené mlčky osobám služebným“ jedná zejména o § 1002 – 1033. Tato ustanovení pojednávají o zastupování při obchodování. Speciální povahy je přitom § 1027, které lze považovat za jakési generální ustanovení, praví se v něm:

„Ustanovení obsažených v této hlavě se užije také na vlastníky obchodu, lodi, kupeckého krámu nebo jiné živnosti, kteří svěří správu faktorovi, lodníku, krámskému zřízenci nebo jiným jednatelům.“

V třetím případě jde o celou Hlavu 27. nazvanou „O smlouvě o společenství statků“ (§ 1175 1216). Pojmy „obchodník“ a „obchod“ uvádí řada paragrafů následujících: 1179, 1182, 1190, 1193, 1199, 1201, 1203, 1204, 1205, 1207, 1208,

⁸¹ § 995, Hlava 21. nazvaná „O smlouvě o zápůjčku“

⁸² Toto ustanovení bylo zrušeno § 6 zákona č. 62/1868 ř. z.

1212, 1214. Část těchto ustanovení byla později zrušena. Často tomu tak bylo v § 1 uvozovacího zákona k obchodnímu zákoníku,⁸³ případně jinými ustanoveními téhož zákoníku,⁸⁴ nebo § 6 zákona č. 62/1868 ř. z. Shora zmiňované úpravy nedokázaly vyřešit hlavní problém, a to vytvoření unifikované právní úpravy která měla ulehčit obchodování. Kdyby tomu tak bylo, tato kodifikace by odstranila nešvary nejen napříč právní úpravou jednotlivých částí monarchie, ale i v lokálních zmocněních nebo odlišných obchodních zvyklostech.

O celkovou kodifikaci obchodního práva usilovaly v habsburské monarchii již roku 1779 Uhry. Toto úsilí, které trvalo celou první polovinu 19. století lze rozdělit do tří etap. Za první je možno považovat kabinetní list z 18. února 1809. Tato listina byla odeslána dvorské komisi právních věcí (Hofkommission in Justizsachen),⁸⁵ kterou pověřila přípravou návrhu obchodního zákoníku. Funkci referenta pro tuto činnost zastával rada dolnorakouského obchodního a směnečného soudu Johann Michael von Zimmerl. Plánovaný obchodní zákoník se měl skládat z pěti knih:

- I. výklad o obchodním právu v užším smyslu včetně práva obchodních společností,
- II. právo směnečné,
- III. námořní právo,
- IV. konkurz a konkurzní řízení,
- V. obchodní a směnečný proces.

První kniha se členila do šesti hlav, přípravné práce na ní, i na knize druhé skončily v roce 1814. Tento návrh, obsahující úpravu subjektů obchodních vztahů se nikdy nedočkal vydání tiskem. Práce na této části plánovaného obchodního zákoníku ustrnuli, a pozornost se přenesla, stejně jako tomu bylo v Prusku, na knihu druhou, pojednávající o problematice práva směnečného. Vzhledem k obsáhlosti úpravy mělo být právo směnečné upraveno jako první. Práce na této části skončila roku 1816, kdy byla jako hotová vydána tiskem. V této době započaly přípravné práce na knize čtvrté, řešící úpravu konkurzního řízení. Roku 1833 prošly předchozí práce revizí a konečným výsledkem se stal návrh směnečného řádu pro německé a italské země.

⁸³ Šlo o paragrafy 1179, 1204 a 1214.

⁸⁴ § 1201, 1203.

⁸⁵ Tato dvorská komise byla nástupcem bývalé Hofkommission in Gesetzsachen.

Druhá etapa kodifikačních prací počíná rokem 1842, v návaznosti na obnovení Dvorské komise určené k vytvoření obchodního zákoníku. Obchodní zákoník měl vycházet nejen ze zahraničních právních norem, především z francouzského Code de commerce, ale také z partikulárních předpisů, stejně jako z výsledků ankety. Anketou byli osloveni hlavně významní obchodníci, představitelé obchodu ve velkých městech, a úřady. Odpovědi těchto dotázaných se týkaly především vedení obchodních knih a firemního práva. (Obdobný postup, byl uplatněn při unifikčních pracích u nás za první republiky.) Tento text na rozdíl od předchozího návrhu obsahoval pouze úpravu obchodního práva v užším smyslu. Vynecháno tedy bylo nejen právo směnečné a konkurzní, ale stejně tak i soukromé právo námořní. Účel takto upraveného kodexu spočíval v doplnění ABGB pro obchodní činnosti, a měl k němu být v postavení *lex specialit*. Roku 1849 vyšel tiskem a dělil se na 10 částí:

- I. osoby podřízené obchodnímu právu
- II. protokolování obchodníků
- III. práva a povinnosti obchodníků
- IV. obchodní knihy
- V. obchodní společnosti
- VI. obchodní zřízení
- VII. komisionáři
- VIII. přepravci
- IX. dopravci
- X. makléři, sensálové

Třetí etapu prací na kodifikaci obchodního práva lze datovat do roku 1853, kdy byl v ministerstvu pro obchod vytvořen návrh na základě textu vydaného o čtyři roky dříve. Ministerstvo pro obchod se ujalo této iniciativy zcela záměrně. Mezinárodně nově orientované Rakousko co se vztahu k Německému spolku týče, mělo vlastní záměry a chtělo z těchto záměrů těžit ve svůj prospěch. Ministr obchodu Bruck měl v úmyslu vytvořit velkoněmeckou středoevropskou celní unii pod rakouským vedením. Z toho důvodu podepsal roku 1853 v Berlíně Prusko-rakouskou celní dohodu, která byla předchůdcem velké celoněmecké celní unie. Do doby vzniku velké celoněmecké celní unie mělo Rakousko za úkol sladit své hospodářské poměry, celní systém i zákonodárství v obchodních záležitostech s vyspělými německými státy. Po předložení tohoto „sladěného“ návrhu roku

1853 byl ministerstvem spravedlnosti o dva roky později přepracován a následně vyšel tiskem. Říšskou radou byl vytvořen speciální výbor, který měl text znovu pečlivě přezkoumat, díky čemuž vyšel nový, lehce upravený návrh který byl vydán roku 1857. V mezidobí Bavorsko na zasedání říšské rady ve Frankfurtu 21. 2. 1856 podalo návrh na ustanovení komise, která by vytvořila obchodní zákoník pro státy Německého spolku. V důsledku těchto událostí bylo přijetí Všeobecného obchodního zákoníku na dosah, a zároveň to vysvětluje situaci, za které obchodní zákoník vznikl. V událostech následujících stojí za zmínku vydání návrhu úpravy rakouského námořního práva roku 1848 ve Vídni.

Již v době před revolučními událostmi roku 1848, si u nás můžeme povšimnout, zájmu o družstevní a spolkové podnikatelské hnutí v západní Evropě, a prvních pokusů o založení akciových společností. Šlo o společnosti provozující dopravu, a to jak lodní tak i železniční. Tyto společnosti fungovaly na koncesním principu. Spolkový zákon vydaný v březnu roku 1848⁸⁶ zakotvil koncesní systém. Ten zaznamenal jistá omezení, především v oblasti hospodářské, a dalších oblastech, jejichž účelem byl zisk.

Císařský patent z 26. listopadu 1852 „jímžto se vydávají nová ustanovení s spolcích.“⁸⁷, byl vydán těsně před vznikem třetího návrhu osnovy budoucího obchodního zákoníku. Tento zákon stanovil podmínky pro zakládání a rušení spolků různého druhu, mající vliv na veřejné záležitosti. Pod tuto normu spadaly všechny spolky, ať už obecně prospěšné, či založené za účelem zisku. Byl vytvořen na koncesním principu a statním dohledu vykonávaném nad spolky. Jeho paragrafem dvě byly stanoveny podmínky pro ty spolky, které musí mít ke svému založení příslušné povolení vydávané státní správou. Jednalo se především o spolky, jejichž činností byly hospodářské aktivity, dále také o spolky „k zvelebení věd a umění“. Spolky zabývající se hospodářskou aktivitou byly ty spolky, které se zabývaly dopravou, hornictvím, pojišťovnictvím nebo spořitelny. Speciální úprava náležela akciovým společnostem, tyto společnosti zvané „spolky na akcie“ musely získat zvláštní povolení od ministerstva vnitřních záležitostí.⁸⁸ Jedná se zde o první právní úpravu tohoto typu společností. Byl jim věnován velmi obsáhlý § 12 uvedeného předpisu. Počátek této úpravy je vymezen negativní formulí:

⁸⁶ Zákon č. 171/1848 ř. z.

⁸⁷ Zákon č. 253/1852 ř. z.

⁸⁸ Viz § 4 zákona.

Vznik a vývoj akciové společnosti

„*Při spolcích na akcie nesmí se...*“ například vydávat akcie nikdy na doručitele, ale jen na jméno. Zbylý text je stanoven pozitivně, příkladem může být povolení jednou ročně svolat shromáždění držitelů akcií, nebo je možné zřídit výbor takovéto společnosti.

Původně šlo o organizační uskupení, které se ve velkém rozsahu podílelo na ochraně a rozvoji obchodu a živností. Vznik těchto uskupení spadá do 17. až 18. století kdy (viz výše) docházelo k úpadku cechovního zřízení, a zároveň stoupal vliv merkantilistické politiky. Poprvé se takovéto komory objevily ve Francii, konkrétně v Marseille roku 1650. V habsburské monarchii byly první založeny roku 1811 v italských provinciích za napoleonských válek. V roce 1850 byl vydán tzv. Bruchův zákon⁸⁹, který nařídil zřízení těchto komor po celé habsburské monarchii. Území celého soustátí bylo rozděleno na 60 komorních obvodů, kdy z toho 26 spadalo do dědičných zemí a po 17 do Uher a do lombardsko-benátska.

V návaznosti na rozdvojení říše došlo k reorganizaci obchodních a živnostenských komor zákonem z roku 1868.⁹⁰ Ty byly ustaveny § 1 uvedeného zákona: „*Pro zvelebení obchodu a živností, počítajíc k nim i hornictví, zřizují se komory obchodnické a živnostenské*“

Dle citovaného paragrafu bylo v Předlitavsku 29 komor, z toho 8 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.⁹¹ Primárním úkolem těchto komor bylo podávat zprávy a návrhy o úrovni obchodu a s ním spojenou dopravou. Návrhy a rozborů měla komora zpracovávat i z vlastní iniciativy a stejně tak se vyjadřovat k právním normám, které tuto sféru upravovaly. Mimo výše zmíněné funkce, měly komory ještě funkce další, například vedení voličských seznamů (tvořily zvláštní volební kurii), především ale vedly výkazy zapsaných firem a podniků. Dále vedly seznam ochranných známek a vzorů průmyslových patentů. Uchazeč o státní dodávky si u těchto komor žádal potřebné osvědčení o způsobilosti. Komory také spolupůsobily při volbě burzovních rad, a vykonávaly úkoly vztahující se k soudní agendě ve věcech obchodních. Povinností těchto komor bylo podávat pravidelné zprávy o stavu obchodu, tržeb i dopravy.

Úkoly obchodnických a živnostenských komor byly posléze ještě

⁸⁹ Zákon č. 122/1850 ř. z.

⁹⁰ Zákon č. 85/1868 ř. z.

⁹¹ Praha, Liberec, Cheb, Plzeň Budějovice, Brno, Olomouc a Opava.

rozšířeny. Jejich zástupci se často účastnili rozličných rad, příkladem může být železniční zemská rada, poradní celní sbor, nebo daňové komise. Až do roku 1873 jim náležela pravomoc volit poslance do zemských sněmů a říšské rady.⁹² Komory měly také veliký společenský význam, příkladem může být podnět k uspořádání jubilejní zemské výstavy roku 1891, či ke stavbě holešovického přístavu a založení umělecko-průmyslového musea v roce 1884.

Obchodní a živnostenské komory nebyly v této době jedinými orgány, které sledovaly danou problematiku a měly k ní určitý vztah. Stejně tak se jí zabývaly konzumní spolky, které byly svoji strukturou často organizované jako otevřené obchodní společnosti, následně jako společnosti s ručením omezeným. Za nejstarší z těchto spolků lze považovat „Erste Niederösterreichische Arbeiter – Consumverein“. založen roku 1864.

⁹² Obchodní a živnostenské komory v Čechách a Moravě volily celkem 25 členů zemského sněmu a 11 poslanců říšské rady.

V. Příprava a přijetí zákoníku obchodního práva (návrhy, vzory)

Přijetí samotného obchodního zákoníku počátkem 60. let 19. století předcházelo, jak už bylo shora naznačeno množství víceméně neúspěšných pokusů. Ačkoli zákoník nese v názvu „rakouský“, nelze tvrdit, že zákoník vznikl izolovaně v Rakousku a pouze díky úsilí tamního legislativního sboru. Naopak „obchodní zákoníky evropských států jsou více nebo méně závislé jeden na druhém a na jejich velkém vzoru francouzského Code de commerce z roku 1807, což platí i pro rakouský vývoj.“⁹³

Základním podnětem pro vypracování tohoto kodexu, bylo usnesení spolkového sjezdu německých států ze 17. dubna 1856. Stanovilo zřízení zvláštní komise, která měla vytvořit návrh obchodního zákoníka pro státy Německého spolku. Z kraje roku 1857 započala konference pravidelnou práci, výsledkem jejíž snah mělo být přijetí obchodního zákoníku. Zemí hostící tuto konferenci bylo určeno Bavorsko, a tak se 15. ledna 1857 v Norimberku sešla komise skládající se z 25 zástupců jednotlivých vlád, právníků a významných obchodníků všech jednadvaceti německých spolkových států. Členská účast této komise nebyla stálá, nicméně každý ze států který se zúčastnil měl jeden hlas.⁹⁴ Prvním presidentem, který zahájil práce na kodexu obchodního práva, byl bavorský ministr von Ringelmann. Jeho funkci lze považovat za funkci čestnou, vzhledem k tomu že se jednalo o zemi hostitelskou, samotného jednání často neúčastnil. Do funkce druhého presidenta byl zvolen rakouský poslanec, právník a zároveň předseda vídeňského obchodního soudu, Dr. Franz von Raule. Funkce druhého presidenta byla naopak dosti významná, druhý president řídil samotné jednání, (pokud nebyl přítomen první president) a náležel mu rozhodný hlas pro případ, že by hlasování skončilo nerozhodně. Pruský poslanec Dr. Bischoff⁹⁵ zastával funkci referenta, jehož náplní bylo především objasňovat jednotlivé návrhy. Obsáhlý návrh zákoníku vytvořeného a předloženého Pruskem, se stal podkladem pro samotné jednání konference. Tento návrh obsahoval 1063 článků, které se dělily do šesti knih. Návrh tohoto zákoníku byl podrobně propracovaný, a užil se ještě spolu

⁹³ Ogris, W.: Die Rechtsentwicklung in Österreich 1848 – 1918. Wien, 1975, s. 604.

⁹⁴ V případě, že stát zastupoval i některý další, měl také odpovídající větší počet hlasů.

⁹⁵ Viz F. von Hahn, Commentar zum Allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch. Braunschweig, 1871, s. XLI – a násl.

s dvěma návrhy obchodního zákoníku navrženými rakouským ministerstvem. Jednalo se o tzv. ministerský návrh z roku 1855 a tzv. revidovaný návrh z roku 1857.

Konference ze svých členů vytvořila dva výbory. Jeden z těchto výborů měl na starost vedení protokolu z jednání, a redakci textu. Druhý výbor dohlížel nad jazykovou úpravou, a především samotné legislativní práce. Redakční výbor zasedal až do jara roku 1861. Jeho zasedání lze rozdělit na tři časová období: První lze datovat od 21. ledna 1857 do 2. června 1857

Druhé zasedání proběhlo v období od 15. září 1857 do 3. března 1858

Třetí a konečné se konalo od 29. října 1860 do 12. března 1861. Zápisy z těchto konferencí vedl podrobně sekretář J. von Lutz, který je následně připravil pro tisk. Ve formě přílohy k těmto zápisům bylo publikováno i znění obou rakouských návrhů.

Na konferenci ohledně přípravy obchodního zákoníku bylo uskutečněno celkem 588 schůzí. Návrh obchodního zákoníku byl předložen spolkovému shromáždění 14. 3. 1861. I přes to že vyvolal vlnu diskuzí, byl mezi léty 1861 až 1865 uznán, a přijat v podobě zákoníku všemi členy Německého spolku jako Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch (ADHGB). Tento zákoník začal platit v Předlitavsku až 17. prosince 1862 a to vydáním zákona č. 1/1863 který nabyl platnosti 1. 7. 1863.⁹⁶ Z textu preambule uvozovacího zákona je jasně patrný zájem na přijetí tohoto kodexu, nejen ze strany státu, ale i subjektů vykonávající činnost v obchodní sféře. Text preambule uvozovacího zákona zní:

„S přivolením obou sněmoven Mé rady říšské vidí se mi naříditi takto:

Uznávající přednosti, jimiž se vyznamenává zákonník obchodní, navržený dle nařízení spolkového shromáždění německého zvláštní komissí, při níž spolu působili též zástupci vlády rakouské; uvažující, že zákonník ten již nabyl platnosti v sousedních státech spolku německého a že nadíti se jest toho, že se mu dostane platnosti této též v ostatních; přihlížející k tomu, že značně zvelebí se obchod s jinými zeměmi, ma-li o něm zákonodárství společné, zároveň pak na myslí majíce zvláštní poměry rakouské, uvádí se zákonník shora naznačený, pokud obsahuje přední čtyři knihy dle těchto ustanovení v královstvích a zemích, jež v nadpisu jmenovány, za zákon a nabude dnem 1. července 1863 platnosti.“

⁹⁶ Randa, A.: Das österreichische Handelsrecht. 2. vyd., Wien, 1911

VI. Obsah a rozbor zákoníku

Uvozovací zákon ADHGB obsahoval řadu zásadních ustanovení a vlastně s ním tvořil jeden celek. Byl uspořádán do 60 paragrafů.

V Úvodu vymezil územní platnost nového kodexu:

„pro království České, Haličské a Vladiměrské s vévodstvím Osvětimským a Zátorským a velkovévodstvím Krakovským, Lombardsko-benátské království a království Dalmátské, arcivévodství Rakouské pod Enží i nad Enží, vévodství Horno- a Dolnoslezské, Štýrské, Korutanské, Krajinské, Solnohradské a Bukovinské, markrabství Moravské, okněžené hrabství Tyrolské a zemi Vorarlberskou, dále okněžené hrabství Gorické a Gradišské s markrabstvím Istrijským a říšské bezprostřední město Terst s jeho územím“

Jedna z nejdůležitějších pasáží uvozovacího zákona stanovila že:

Ustanovení obchodního zákoníku se nevztahují na nabývání, obmezování a rušení věcných práv k nemovitostem (§3). Stejně ustanovení podřadilo úrokovou míru a lichvu obchodnímu zákoníku.

Pokud se chtěla manželka věnovat obchodu, potřebovala k tomu souhlas svého manžela. Tento souhlas mohl být nahrazen soudním rozhodnutím, pokud bylo zřejmé, že manželčin obchod nebude konkurovat podnikání manžela. (§6)

Ustanovení obchodního zákoníku o firmách, obchodních knihách a prokuře se až na podomní obchodníky vztahovalo na všechny obchodující, kteří ze svého zisku platili státní příjmovou daň. K těmto daním se nepřipočítávala přírážka válečná a poválečná. (§7)

Uvozovací zákon §8 uložil vládě aby svým nařízením určila, které státní podniky se budou zapisovat do obchodního rejstříku a budou se řídit obchodním zákoníkem.

Uvozovací zákon obsahoval dále také ustanovení o obchodním rejstříku, obchodních společnostech a o satebních smlouvách se zřetelem na obchodníka. Přihlášky do obchodního rejstříku bylo nutno podat osobně či prostřednictvím zástupce na základě plné moci na obchodním soudu. Případně bylo možné podat přihlášku soudně či notářsky ověřenou. (§10)

Zápis provedené do obchodního rejstříku se veřejně vyhlášovaly tiskem, přitom stačilo pouze jediné otištění. (§11)

Podle §12 obchodní soudy ukládaly pořádkové pokuty za nedodržení předpisů o přihláškách, nebo za užívání cizí firmy. Tyto tresty byly stanoveny v rozsahu od deseti do tří set zlatých. V případě nedodržení předpisů o přihláškách měl být subjekt vyzván k nápravě, teprve po uplynutí lhůty na opravu měla být udělena pořádková pokuta. Pokuty připadaly do fondu chudých v místě sídla obchodního soudu. Nebylo přípustné aby se peněžité pokuty přeměnily v trest odnětí svobody. Soudy, živnostenské úřady, notáři a jiné státní orgány byly *ex officio* povinni bez prodlení oznámit obchodním soudům případné porušení přihlašovacích předpisů, či užívání cizí firmy. (§13)

O vyhlášení konkurzu, případně zahájení či zrušení narovnávacího řízení na majetek kupce, obchodní společnosti, či osoby která je účastníkem řízení, učiní obchodní soud z úřední povinnosti zápis do obchodního rejstříku.

Pokud soud na kterém bylo podáno vyhlášení konkurzu, či zahájení narovnávacího řízení, není soudem vedoucím obchodní rejstřík daného subjektu, pak musí neprodleně informovat příslušný obchodní soud, který tento rejstřík vede aby zapsal poznámku. (§14)

Uvozovací zákon pamatoval také na možné zápisy svatebních smluv do obchodního rejstříku. Její obsah a nebo změna mohla být zaznamenána jen na základě notářsky nebo soudně ověřené listiny, jejíž opis byl uložen u obchodního soudu. V obchodním rejstříku bylo uvedeno datum svatebních smluv nebo jejich změn, jméno, příjmení, stav a bydliště manželů spolu s datem dne tohoto zápisu (§17).

Každý byl oprávněn nahlížet do obchodních rejstříků a pořizovat z nich opisy. Uvozovací zákon stanovil také že pohledávky zapsané v obchodních knihách kupců měly po dobu jednoho a půl roku důkazní platnost, na jejímž základě mohl kupec vyzvat kontrahenta ke splnění závazků. Z tohoto zápisu muselo jasně vyplývat, že druhá strana je stále v prodlení (§19).

Uvozovací zákon řešil dále i právní úpravu zmocnění prokuristů, obchodních zmocněnců a obchodních pomocníků ve vztahu k zmocniteli.

Obchodním soudům se uvozovacím zákonem přikazovalo rozhodovat ve sporech vznikajících z obchodů uvedených ve čl. 271 obchodního zákoníku. A také ve sporech kdy na jedné straně stál subjekt zapsaný v obchodním rejstříku bez ohledu na to, zdali je i druhá strana zapsána. Výlučně do pravomoci obchodních soudů spadaly případy, kdy šlo o spory ze zcizení obchodní živnosti, a nároky na užívání firmy.

Samotný Všeobecný obchodní zákoník se členil na knihy a obsahoval 431 článků. Oddíly jednotlivých knih (nazývané také rozdíly) se dále členily na části, později na odstavce. Struktura kodexu vypadala následovně:

V úvodní části byla umístěna *všeobecná ustanovení*, která předcházela vlastnímu textu kodexu. V článku 1 bylo stanoveno že ve věcech obchodních se pro případ že obchodní zákoník mlčí, má užít obchodních obyčejů, a v případě jejich absence všeobecného práva občanského.

Pojmem obchodní věci se rozuměly skutkové a právní poměry týkající se obchodu. Dále byla pojmem obchod myšlena výdělečná činnost mezi výrobou a spotřebou v nejširším smyslu.

Článek 1 také určoval všeobecným způsobem prameny objektivního práva obchodního, které byly při obchodních věcech užívány, a stanovil jejich právní sílu:

Za hlavní pramen obchodního práva určoval všeobecný obchodní zákoník, a také normy kterého doplňovaly či pozměňovaly. Šlo tedy o speciální normy obchodněprávní, nebo normy obecné povahy, které se přímo vztahovaly k obchodu a obchodním věcem. V poslední řadě se jednalo především o kogentní normy vyšší právní síly.

Za subsidiární pramen práva pak článek 1 považoval obchodní obyčeje, a v případě jejich nedostatku se užilo všeobecné právo občanské. Obchodním obyčejem v tomto případě byly myšleny objektivní právní normy, a ne různé obchodní zvyklosti čili usance.

Všeobecným právem občanským nebyl myšlen pouze všeobecný zákoník občanský, ale také normy obsažené v jiných soukromoprávních zákonech.

Následující Kniha I. „O obchodnictvu“ obsahovala články 4 – 84c a vymezila pojmy obchodníka, obchodního rejstříku, obchodních firem, obchodních knih, prokuristů a obchodních zmocněnců, obchodních pomocníků, dohodců a senzálů.

Kniha II. „O společnostech obchodních“ (čl. 85 – 249) pojednávala o zřízení společnosti, veřejné společnosti, společnosti komanditní, a společnosti akciové.

Kniha III. „O tiché společnosti a o spolčení se ku jednotlivým obchodům na společný účet“ (čl. 266 – 270) upravuje tyto formy podílnictví, tedy tiché

společenství a společení se k jednotlivým obchodům na společný účet.

Kniha IV. „O obchodech“ (čl. 271 – 431) upravuje pojem obchodu a jeho jednotlivých forem jako je koupě, obchod komisionářský, zasilatelský, povoznický.

Takzvanou „obecnou“ část zákoníku tvoří úprava definující obchod samotný, tato část vedle ustanovení upravujících obchodníky, vedení obchodů a obchodních knih, personál, zastoupení atd. detailně stanoví obsah tzv. všeobecného závazkového práva. Naopak zde chybí ustanovení upravující směnky, konkurz a obchodní soudnictví. Článek 1 obchodního zákoníku a paragraf 1 uvozovacího zákona stanoví hlavní prameny práva obchodního:

1. Jedná se o samotný Všeobecný obchodní zákoník,
2. dále jde zejména o starší zákony (viz § 1 – 5 uvozovacího zákona), privilegia některých obchodních institucí, pozdější dodatky, které reagovaly na rychlý rozvoj obchodních vztahů, tedy například zákony burzovní z roku 1875, a o veřejných skladištích z roku 1889.
3. Z obsahu článku 2, je patrné že směnečné právo se i nadále bude řídit směnečným řádem z roku 1850. Tento řád byl nahrazen až zákonem č. 1/1928 Sb. a za dob okupace vládním nařízením č. 111/1941.
4. Za subsidiární prameny dle článku 1 obchodního zákoníku jsou považovány primárně právní obyčeje a následně všeobecný občanský zákoník. Tyto prameny se užijí, pokud problematika není upravena v jiných obchodních normách. Všeobecný obchodní zákoník definoval i pojem zvyklost. Rozdíl mezi zvyklostí a obyčejem spočíval především v samotném užití obou pojmů. Zvyklost byla pro strany závazná, pokud ji sami včlenily do smlouvy jimi uzavírané. Právní obyčej tuto podmínku nevyžadoval, a byl obecně závazným bez dalšího. Dispozitivní charakter obchodního práva, kdy si strany mohou volně sjednat formu právního jednání, z něj tak činí flexibilnější právní odvětví než je právo občanské.

U vztahu norem obchodního práva k občanskému právu, jednalo li se o právní vztah řídicí se dle práva obchodního, platila zásada *lex specialis derogat legi generali*, pokud zde nebyla stanovena výjimka. Tedy normy práva obchodního měly přednost.⁹⁷ Otázky interpretace obchodního zákoníku se zásadně řídily výkladovými pravidly

⁹⁷ článek 308 ADHGB.

vycházejícími ze zákoníku občanského. Paragraf šestý stanovil, aby se při interpretaci vycházelo z významu slov, především v jejich souvislosti a zároveň z úmyslu zákonodávce. Paragraf sedmý upravoval otázku užití analogie. Tento paragraf stanovil:

„Nelze-li právní případ rozhodnouti ani podle slov ani podle přirozeného smyslu zákona, je míti zřetel k případům podobným.“

Pro obchodní zákoník jsou charakteristické zejména dva pojmy. Jde o pojem obchod či obchodní jednání a pojem obchodník či kupec. Díky těmto dvěma pojmy je možné porozumět předmětu úpravy obsažené v obchodním zákoníku. **Obchody** jsou dle obchodního zákoníku smluvní typy taxativně vymezeny v článku 271 – 273. Za obchodní věci lze považovat jakékoliv právní skutečnosti, které vycházejí z úpravy obsažené v obchodním zákoníku, stejně tak jako výše zmíněné obchody. Články 271 – 273 tedy ty, vztahující se čistě k obchodům dělil obchodní zákoník na obchody absolutní (čl. 271) a obchody relativní (čl. 272,273).

Obchod se považuje za **absolutní**, pokud jde o právní jednání, především jednání na smluvním základě, které směřuje k dosažení zisku. Nezjišťuje se subjekt, který toto právní jednání za účelem zisku činí, ani způsob tohoto jednání. Naopak obchod, který má být považován za obchod **relativní**, musí splnit určité podmínky. Tyto podmínky se vztahují především k osobě činící určité právní jednání. Subjekt relativního obchodu musí provádět živnostenskou činnost na základě oprávnění, či se jedná o obchodní činnost, která má odlišnou povahu od živnostenské. Pro relativní obchod je tedy rozhodující obchodní stav jednajícího, nebo charakter provozování obchodu (čl. 272).⁹⁸ Za relativní obchody se také považují všechny obchodní smlouvy, které souvisejí s jeho živností.⁹⁹

Úprava obchodního zákoníku stanoví že předmětem obchodních vztahů mohou být pouze věci movité. Nemovitosti i přes to, že sloužily k provozu obchodní činnosti (nájem skladiště, čl. 275), se řídily zásadně zákoníkem občanským.

Obchodní zákoník definuje pojem obchodníka jako subjekt provozující vlastním jménem a živnostenským způsobem činnost vymezenou v článku 271 pod č. 1 – 4 nebo v článku 272 pod č. 1 – 5.¹⁰⁰

⁹⁸ Randa, A.: Soukromé obchodní právo rakouské, s. 50.

⁹⁹ čl. 273 ADHGB

¹⁰⁰ Randa, A.: Soukromé obchodní právo rakouské, s. 63.

Úprava obchodního zákoníku věnuje rozsáhlou úpravu obchodním společnostem, a to v článcích obsažených v knize druhé a třetí. Vzhledem k velkému významu této problematiky je ji třeba alespoň částečně přiblížit. V prvním oddíle druhé knihy je upravena **veřejná obchodní společnost** (článek 85 – 149) následovně:

„Veřejná společnost obchodní jest zřízena, když dvě nebo více osob provozují pod společnou firmou živnost obchodní a když účastenství obmezeno není při žádném ze společníků na vklady majetkové.

Ku platnosti smlouvy společenské není potřeba zřízení listiny aneb jiných formálností.“

Společníci za závazky společnosti ručili celým svým majetkem, a to solidárně.¹⁰¹ Solidárně se společníci dělili i o případný zisk, pokud nebylo stanoveno jinak. Ručení společníku počínalo zápisem do obchodního rejstříku případně vykonáváním živnostenské činnosti. Vklad společníků do společnosti nebyl povinný. Každý společník, mohl v běžných úkonech jednat samostatně, jinak byla stanovena podmínka, kdy bylo třeba souhlasu všech společníků. Bez svolení ostatních společníků se nemohl společník účastnit na činnosti jiné společnosti. Zánik veřejné obchodní společnosti nastal především:

vzájemnou dohodou, uplynutím sjednané doby, prohlášením konkurzu společnosti, případně konkurzem jednoho ze společníků, úmrtím společníka¹⁰² či ztrátou způsobilosti k právním úkonům. Za zvláštní případ zániku veřejné obchodní společnosti lze považovat zrušení na základě soudního rozhodnutí, a výpovědi jednoho ze společníků.

Společnost komanditní lze považovat za další druh obchodní společnosti. Komanditní společnost upravoval článek 150 – 172 kde se úvodním článku praví:

„Komanditní společnost jest zřízena, když se účastní při obchodní živnosti pod společnou firmou vedené jeden neb více společníků jen vklady majetkovými (komanditisté), kdežto při jednom neb více společnicích toto účastenství není tímto způsobem obmezeno (společníci osobně ručící). Je-li více osobně ručících společníků, pak je ohledně těchto společnost zároveň

¹⁰¹ Článek 112.

¹⁰² Pokud dědicové společníka nepokračovali v činnosti.

společností veřejnou.

Ku platnosti smlouvy společenské není třeba písemného sepsání.“

Společnost vznikala zapsáním do obchodního rejstříku. Vklady společníků museli být formou peněz, nebo penězi ohodnotitelnými věcmi. Ručení společníků bylo omezeno do výše jejich vkladů, jen společník který společnost zastupoval ručil celým svým majetkem. Komanditní společnost mohla zaniknout stejným způsobem jako veřejná obchodní společnost (viz výše)

Byla zde také druh komanditní společnosti vázané na akcie upraven v článku 173 – 206:

„Jistina komanditistů může být rozložena na akcie neb na podíly akciové. Akcie neb podíly musí zníti na jméno.“¹⁰³

Tento typ společnosti kromě obvyklých náležitostí (zápis do obchodního rejstříku), vyžadoval ke svému vzniku souhlas státního orgánu, a společenskou smlouvu uzavřenou formou notářským či soudním zápisem. Tento zápis obsahoval především údaje potřebné k identifikaci všech společníků (sídlo a předmět činnosti, nominální hodnota akcií, firmu atd.). Na vklady společníků ručících celým svým majetkem nesměli být vydávány akcie, akcie také bylo zakázané zcizovat. Tito společníci vykonávali funkci jednatelů společnosti.

Orgány této společnosti byly Valná hromada a dozorčí rada.

V poslední řadě upravoval obchodní zákoník společnost akciovou. **Akciová společnost** upravena články 207 – 249 byla upravena již spolkovým zákonem z roku 1852, a nebyla tak typem společnosti dosud právně neznámým. Článek 207 definuje akciovou společnost následovně:

„Společnost obchodní stane se společností akciovou, když účastní se všichni společníci jen vklady, aniž by osobně ručili za závazky společnosti. Jistina společenská rozloží se na akcie neb též na podíly akciové. Akcie neb akciové podíly nejsou dělitelné. Tyto mohou znít na majitele neb na jméno.“

Společníci akciové společnosti za její závazky neručili, jejím základem byly vklady samotných společníků. Stejně jako u komanditní společnosti

¹⁰³ První část článku 173 – zbylá část se zabývala ručením za škodu a vyšší hodnoty akcií.

vázané na akcie, i zde byl třeba státní souhlas vydávaný ministerstvem vnitra, výjimečně i panovníkem samotným, a společenská smlouva sepsaná notářskou či soudní formou.¹⁰⁴ Kapitál společnosti se formoval buď pomocí siltmultánního upsání – tedy upsáním samotných zakladatelů společnosti, či upsáním sukcesivním – tedy upsáním z řad veřejnosti. Podíl na zisku jednotlivých akcionářů se rovnal čistému přebytku sníženému o odvod do rezervního fondu. Každá akcie co se týče hlasování na valné hromadě, měla hodnotu jednoho hlasu. Valná hromada spolu představenstvem a dozorčí radou tvořily orgány akciové společnosti.

Jak již bylo na začátku kapitoly naznačeno, obchodní zákoník upravoval ve své první knize institut obchodních knih, a obchodního rejstříku.

Obchodní knihy upravené v oddíle čtvrtém byly institutem, který musel povinně vést každý obchodník. Obchodní knihy upravoval článek 28 – 40 takto:

„Každý obchodník povinen jest, vésti knihy, z nichž by jeho obchody a stav jeho jmění dokonale seznány býti mohly.“

Tyto knihy v zásadě představovali účetní knihy používané v dobách dnešních, tedy byly zde především zapisovány platby vyplacené a obdržené. Obchodník byl povinen při zahájení podnikání sepsat všechn svůj majetek, včetně pohledávek a závazků a tento seznam každoročně obnovovat. Tyto knihy měly velký význam pro případ soudního sporu.

Obchodní rejstřík představoval veřejné záznamy skutečností týkajících se tzv. kupců plného práva a obchodních společností. Tyto seznamy byly vedeny soudy první instance. Obchodní zákoník upravoval institut obchodního rejstříku v druhém oddílu, článkem 12 – 14.

Všeobecný obchodní zákoník nepochybně představoval komplexní úpravu obchodního práva, a v zásadě se stal kodexem výlučným pro oblast obchodního práva. To je patrné z obsahu prvního paragrafu uvozovacího zákona č. 1/1863 ř. z.:

„Dne shora naznačeného¹⁰⁵ pozbudou platnosti všechny zákony a nařízení, kteréž jednají o věcech zákonníku obchodního, leč by v tomto uvozovacím

¹⁰⁴ Musel zde být navíc stanoven postup pro přezkoumání obchodní bilance společnosti, a mechanismus, podle kterých se vypočítával a vyplácel případný zisk.

¹⁰⁵ 1. července 1863

zákonu stanoveno bylo, že i na dále v platnosti zůstaly, neb v zákoníku zemském obchodním by poukázáno bylo na zákony zemské.“

Zrušeny tak byly především řády směnečné, elitní a merkantilní, dále byla zrušena první kniha Codice di commercio v Lomardsko-Benátském království a francouzský obchodní zákoník platící v Krakovsku¹⁰⁶. Za velký nedostatek obchodního zákoníku lze považovat, že neplatil na území celé habsburské monarchie.

Konkrétně se jedná o Uhry, které tento vývoj minul. Zákonné články 15 – 22, které Uhry vydaly, upravovaly směnečné, obchodní a konkurzní právo, nicméně počátkem 60. let již byly tyto články nedostačující a zastaralé, a bylo voláno po novelizaci. Tato volání z řad průmyslníků a obchodníků podpořil roku 1870, první uherský právní sjezd. Vláda roku 1872 pověřila profesora Istvána Apáthy, k vytvoření návrhu nového obchodního zákoníku, kterému měl být předlohou právě Všeobecný obchodní zákoník. A tak roku 1875 byl schválen zákonný článek 37. Tento článek neobsahoval ustanovení upravující přímé zastoupení, a to z důvodu že přímé zastoupení již bylo upraveno zákoníkem občanským.

¹⁰⁶ § 2 uvozovacího zákona

VII. Obchodní soudnictví v Rakousku

Projednávání obchodních sporů patřilo v dobách vzniku a rozvoje cechovního zřízení – v královských městech do kompetence cechovních orgánů. První formou „obchodního soudu“ jak je uvedeno výše byl cechovní soud, ten usiloval o smírné vyřešení sporů, pokud k němu nedošlo vydával rozhodnutí. Cechovní soudy byly postupem času nahrazeny obecnými státními soudy, a zvláštními státními soudy. Ani tyto soudy nelze považovat za soudy čistě obchodní, především proto že jejich agenda se nevztahovala pouze na řešení obchodních sporů, ale hlavně také na spory námořní a směnečné.

Na území německy mluvících států působily obchodní soudy pouze v oblastech užívající francouzské právo. Rakousko, Bavorsko a další pruská a hanzovní města spadala do hambursko-brémského soudního systému. V tomto systému byly obchodní spory rozhodovány senáty, složenými z jednoho soudce a dvou obchodníků.

Za významný rok z hlediska vývoje obchodního soudnictví je třeba považovat už rok 1736, došlo k reorganizaci stávajících soudů, ale zároveň vznikly soudy zcela nové. Byl to Vídeňský císařský merkantilní a dolnorakouský směnečný soud první instance. Skládal se z císařskokrátovského merkantilního rady, směnečného soudce, a sekretáře s šesti úředníky kanceláře.¹⁰⁷ Společně s uvedenými v něm působilo šest přísedících – jednalo se o laiky z jednotlivých obchodních profesí. Pro tento soud byla roku 1788 vytvořena funkce presidenta, který soudu předsedal, počet přísedících se postupně rozrůstal. Postupným navyšováním byrokratické struktury se soudní aparát roku 1849 skládal z presidenta a sedmi císařskokrátovských radů. Byl vybaven dále justičními referenty, sekretářem, dvěma protokolisty a 31 členy kancelářského personálu.

V habsburské monarchii je třeba za nejstarší obchodní soudy považovat soudy směnečné a merkantilní, které vznikly po vydání směnečného řádu z roku 1763. Každá z českých historických zemí zřídila tento soudní sbor ve svém hlavním městě, tedy v Praze pro Čechy v Brně pro Moravu a v Opavě pro Slezsko. V Praze došlo při velké reorganizaci roku 1784 ke spojení pražského

¹⁰⁷ Protokolista, registrátor, expeditor, kancelista, dva dveřníci, soudní úředník.

magistrátu se soudem směnečným a merkantilním. Současně s tím byly zavedeny pokrokové postupy soudního řízení jako například přímé a ústní jednání,¹⁰⁸ které mělo zkrátit obvykle zdlouhavé řešení sporů.

V Praze a Brně byly založeny druhoinstanční odvolací soudy pod názvem „směnečný a merkantilní apelační soud“. Stejně tak byly tyto soudy v Terstu, Bolzanu a Linci. Z dochovaných dokumentů víme, že se tyto soudy řídily zásadami uvedenými výše, avšak to nelze s jistotou tvrdit o soudu vídeňském neboť se žádné z jeho protokolů nedochovaly. Mimo tyto soudy zde působil ještě soud pro vnitrorakouské země a soud Dolnorakouský.

Z dalších typů zvláštních soudů které je možno zmínit, se jedná především o soudy bankovní a námořní. Právě soudy bankovní, které v letech 1703, 1704 a 1714 vydaly bankovní řády týkající se sporů z bankovních transakcí, měly velmi blízko k obchodnímu soudnictví. Tyto řády přenášely věcnou příslušnost sporů z bankovních transakcí na bankovní soudy jak v první tak i v druhé instanci, a to hlavně z důvodu omezení zdlouhavého jednání. Obsazení senátu bylo pětičlenné, a skládalo se z 1 merkantilního a směnečného soudce a 4 přísedících z řad obchodníků. Tyto soudy obvykle řešily spory, vzniklé z obchodních transakcí kde byly stranami užity směnky.

Sjednocení soudnictví v monarchii, nastalo účinností obecného soudního řádu dne 1. 1. 1781, který zrušil všechny zvláštní předpisy včetně předpisů upravujících merkantilní a bankovní soudnictví.¹⁰⁹ Následující úprava přišla až na konci dalšího století, konkrétně v roce 1895 a 1896, jednalo se o vydání řady základních norem tzv. jurisdikční normy¹¹⁰, soudního řádu¹¹¹, exekučního řádu¹¹² a zákon o organizaci soudní.¹¹³

Po přijetí všeobecného obchodního zákoníku v Rakousku došlo k vytvoření speciálního obchodního soudnictví, samostatný obchodní soud však existoval v Praze již od roku 1850.¹¹⁴

Obchodní záležitosti a spory od této chvíle spadaly výlučně pod pravomoc

¹⁰⁸ Fiala J., Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu. (AUC-Iuridica, XXI, 1974) se v tomto díle obchodní jurisdikcí téměř nezabývá, proto také nezmiňuje užití těchto zásad.

¹⁰⁹ Roku 1796 byl vydán tzv. západohaličský soudní řád který novelizoval dosavadní právní úpravu.

¹¹⁰ Zákon č. 110 a 111/1895 ř. z.

¹¹¹ Zákon č. 112 s 113/1895 ř. z.

¹¹² Zákon č. 78 79/1896 ř. z.

¹¹³ Zákon č. 217/1896 ř. z.

¹¹⁴ V německém Lipsku byl roku 1870 vytvořen pro oblast severního Německa nejvyšší obchodní soud, jeho působnost byla následujícího roku rozšířena na celou Německou říši.

těchto soudů. Měly při své rozhodovací činnosti přihlížet nejen k platné právní úpravě, obchodním zvyklostem a obyčejům, ale především hledat skutečnou vůli, se kterou sporné strany kontrakt uzavíraly. Forma, kterou byl kontrakt uzavírán, měla tedy subsidiární význam. Tento nový aspekt byl upraven v zákoně č. 111 ř. z., z roku 1895, který také nově reorganizoval soudnictví v obchodních věcech.

Dle tohoto zákona byly v těchto sporech příslušné sborové obchodní soudy, které se nacházely v Praze, Vídni a Terstu. V jiných městech byly obchodní spory projednávány zvláštními obchodními senáty, které zřizovaly krajské a zemské soudy. Senát byl tříčlenný, a skládal se z dvou profesionálních soudců a jednoho laického přisedícího, kterým byl odborník přes obchodní záležitosti. Tyto senáty plnily funkci první i druhé instance, třetí instanci představoval vídeňský nejvyšší soud.

Laičtí přisedící v obchodních sporech představovali velmi důležitý aspekt, a to především z hlediska jejich znalosti obchodních zvyklostí, díky které mohly soudy případné spory lépe posoudit. Přisedící byli jmenováni obchodními a živnostenskými komorami, tyto komory také působily jako smírčí soudy v obchodních a živnostenských záležitostech.

Věcná příslušnost se zjišťovala na základě obsahu daného právního vztahu, pokud jedním z prvků vztahu byl obchodník, zboží či obchod, pak tento vztah spadal do obchodního soudnictví. Stejně tak tam spadaly případy, které měly protiprávní podstatu, především šlo o nekalosoutěžní jednání, jako například parazitování na jménu firmy atd. Tyto senáty mohly v první instanci rozhodovat v případech které převyšovaly hodnotu 1 000 korun (ratio valoris) pod podmínkou že žaloba směřovala vůči subjektu obchodního práva, který byl zapsán v obchodním rejstříku. Mezi další projednávané případy, které spadaly pod jurisdikci obchodního soudnictví, ale nevztahovaly se přímo na obchodní činnost, můžeme zařadit podle uvozovacího zákona k obchodnímu zákoníku¹¹⁵:

1. spory z převodu obchodní živnosti, spory ohledně užívání této živnosti, spory vzniklé na základě neoprávněného užívání jména firmy a firmy samotné. Spory z jednání obchodních dohodců, vážných, měřičů a osob vykonávající obdobnou činnost v rámci podnikatelské činnosti.
2. Spory mezi obchodníky a prokuristy, mezi osobami kterým byla udělena plná moc, spory těchto osob s třetí stranou, obchodními pomocníky a

¹¹⁵ Upraveny v § 39 uvozovacího zákona Všeobecného obchodního zákoníku.

jinými osobami běžně využívanými při obchodních činnostech s výjimkou čeledínů.

3. Spory mezi obchodními společníky, přednosty a likvidátory společnosti mezi sebou a vůči společníkům, spory z poměru tichého společenství vůči majetku obchodní společnosti. Taktéž se jednalo o spory osob, které byly účastníky sdružení za účelem provádění obchodu na společný účet, a to i po zrušení tohoto svazku.

Pokud se jednalo o spory ohledně užívání patentů, vzorů, modelů, výsad a ochranných známek nebo spory směnečné, nebyly soudy a senáty omezené výše zmíněnou částkou 1 000 korun.

Tyto soudy jakožto odvolací instance rozhodovaly o odvolání podaných proti rozsudkům okresních obchodních soudů¹¹⁶ a okresních soudů obecných, a to ve věcech týkajících se obchodu v případě že cena předmětu sporu byla nižší než 1 000 korun.

Obchodní soudy také vedly obchodní rejstříky. Spolu s rejstříky obchodních společností, měly na starosti umořování obchodních listin, a spravovaly konkurzní řízení zapsaných společností, a obchodníků. Obchodní soudy v Praze, Vídni a Terstu se navíc zabývaly pozůstalostmi po obchodnících a byly v postavení poručníka vůči dětem těchto obchodníků.

Nově také v Rakousku v roce 1868 vznikla instituce živnostenských soudů.¹¹⁷ Tyto samosprávné instituce byly zřizovány na místech (města, okresy), kde se provozoval továrenský průmysl nebo jemu podobná živnost. V kompetenci těchto soudů bylo především řešení sporů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, případně učni, či mezi zaměstnanci samotnými. Soudní aparát se skládal z pětičlenných komisí v rovném poměru mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Soudci byli voleni na shromážděních zaměstnavatelů a zaměstnanců, a ze svého středu volili předsedu a jeho náměstka.

¹¹⁶ Tyto soudy byly zřizovány nařízením ministerstva spravedlnosti.

¹¹⁷ Zákon č. 63/1868 ř. z. později novelizován zákonem č. 218/1896 ř. z., který spadl do rozsáhlé úpravy soudnictví

VIII. Recepce obchodních předpisů roku 1918

Ve druhé polovině 19. století stále silně přetrvávala obliba tradičních forem obchodu. V té době byly dále pořádány výroční trhy a jarmarky, které spravovala a kontrolovala politická správa. I nadále fungoval podomní prodej, který byl 4. září 1852 upraven císařským patentem, ve kterém bylo mimo jiné řečeno:

„Pod obchodem po domích vyzumívá se obchod se zbožím čili towarem, provozovaný obcházením místo od místa a dům od domu, bez určitého prodejiště.“¹¹⁸

Po nabytí účinnosti živnostenského řádu z roku 1859 bylo k podomnímu obchodu potřeba povolení vydávané správními orgány.¹¹⁹ Podomní obchod byl praktikován především v menších městech a na venkově, obvyklým zbožím pak bylo mýdlo, parfémy, látky a další. Zbožím v prodeji výslovně zakázaným pak byly léky, drogy, kovy atd. Tento prodej mohl být provozován v rámci celé monarchie, neboť s Uhrami platila zásada reciprocity.

Důsledkem rozrůstající se populace ve městech pak byla větší poptávka po určitých produktech. Především se jednalo o zboží spotřební, s rostoucí nabídkou se začal pomalu vytvářet nový druh specializované výroby a vznikaly i nové formy obchodování. Šlo o zasilatelský prodej, který v této době zažíval silný rozkvět¹²⁰, ale hlavně pro habsburskou monarchii dosud neznámý obchodní prvek, tím byly obchodní domy. Za jejich vzor lze považovat obchodní domy v zemích jako Anglie, Francie či USA, kde byla industrializace na vyšším stupni. Tento druh obchodů byl zaměřen na kupující ze střední a nižší vrstvy obyvatelstva a těžil z jejich kupní síly. Významné tu bylo postavení obchodníka, který byl v zásadě zprostředkovatelem mezi zákazníkem a výrobcem. Zákazník si na základě produktového katalogu vybral zboží, a u obchodníka objednal.

Verze všeobecného obchodního zákoníku tak jak byl přijat v roce 1862,

¹¹⁸ § 1 císařského patentu č. 252/1852 ř. z.

¹¹⁹ § 60 živnostenského řádu z roku 1859

¹²⁰ Upraven článkem 379 - 389

nezůstala dlouho stejná. Obsah obchodního zákoníku se v habsburské monarchii neustále měnil a upravoval tak, aby dokázal reagovat na hospodářský vývoj říše. Šlo například o zákon o výhodách poskytnutých úvěrním ústavům z 28. října 1865.¹²¹

Velký dopad na obchodování měly právní normy upravující umořování cenných papírů,¹²² stejně jako předpisy upravující nakládání s cennými papíry.¹²³ Nový konkurzní řád¹²⁴ z roku 1868 rozšiřoval spektrum práv věřitelů vůči dlužníkům. Věřitelé nyní mohli rozhodnout, zda bude dlužníku z konkurzní podstaty přiznáno výživné či nikoliv. Pro obchodní styk v menším měřítku zavedl tento konkurzní řád tzv. upomínací řízení¹²⁵, které umožňovalo za splnění vymezených podmínek uložit dlužníku platební rozkaz. Podmínky pro tento rozkaz spočívaly v nepřesážení částky 200 zlatých a v neformální výzvě dlužníka zaplatit. Pro obchodní styk důležité exekuční předpisy stanovily zákaz povolovat exekuci na osobu pro směnečné a jiné peněžité nároky. Zákon upravující exekuci z roku 1868¹²⁶ dále zakazoval osobní exekuci. Tento zákon byl později novelizován řádem konkursním, vyrovnávacím a odpůrcím.¹²⁷

Další z důležitých úprav obchodního zákoníku bylo nahrazení původního znění sedmého dílu I. knihy dvěma zákony upravujícími moderní rakouské burzovní právo.¹²⁸ Na základě tohoto zákona byla v Praze tentýž rok založena burza. Samotná historie burzovního podnikání sahala až do dob, vlády Marie Terezie přičemž první právní normy byly vydány roku 1761 a 1771, kdy byla založena Vídeňská burza cenných papírů.

Zákon o obchodech splátkových z roku 1896¹²⁹, který upravoval používání úvěru, byl další částečnou změnou obchodního práva. Cílem této právní normy bylo zredukovat negativní dopad mnoha smluv na ekonomicky slabší a nezkušené subjekty a podpořit tak podnikání.

Pojem kupce ve všeobecném obchodním zákoníku byl rozšířen také na majitele veřejných skladišť. Stalo se tak další úpravou zákoníku vydanou 28.

¹²¹ Zákon č. 110/1865 ř. z.

¹²² Č. 35/1868, 36/1868, 88/1868 ř. z.

¹²³ Č. 48/1874, 49/1874, 111/1877 ř. z.

¹²⁴ Zákon č. 1/1868 ř. z.

¹²⁵ Zákon č. 67/1873 ř. z.

¹²⁶ Zákon č. 34/1868 ř. z.

¹²⁷ Zákon č. 337/1914 ř. z.

¹²⁸ Zákon č. 67/1875 ř.z. – tzv. organizační zákon

¹²⁹ Zákon č. 70/1896 ř. z.

dubna 1889, kterou byl zákon o veřejných obchodních skladištích.¹³⁰ Pojmu kupec se věnoval i zákon z roku 1898¹³¹, který rozeznával kupce práva plného a neúplného.

Také počátku 20. století se nevyhnuly důležité úpravy obchodního práva. Jednalo se především o celní tarif, který chránil obchodníky před zahraniční konkurencí.¹³² Ke zrušení článků 56 – 65 obchodního zákoníku došlo na základě přijetí zákona upravujícího zákaz konkurence prokuristů.¹³³ Nařízení vydané císařem č. 169/1916 ř. z., provádělo změny v právu vlastnickém, zástavním, obligačním včetně promlčení a pojišťovacího řádu.¹³⁴

Před první světovou válkou probíhaly unifikační práce v rámci práva směnečného, a ačkoliv návrh osnovy směnečného řádu, který navazoval na mezinárodní konference v Haagu z let 1910 a 1912 byl přijat panskou sněmovnou, v důsledku vypuknutí první světové války nebyl vydán.

Výrazně pozměněna a také doplněna, byla část zákoníku o obchodních společnostech. Za velmi důležitou úpravu lze považovat akciový regulativ¹³⁵, který změnil výrazným způsobem dosud platnou úpravu akciových společností. Výjimku na kterou se tento regulativ nevztahoval představovaly akciové společnosti zabývající se činností bankovní, úvěrovou, pojišťovací a také ty které působily v oblasti stavby a provozu průplavů, železnic a paroplavby.

Akciový regulativ pevně stanovil podmínky, za kterých společnost dostala státní povolení, paragrafy 21 – 23 dále upravovaly otázky firmy, sídla a předmětu podniku. Další právní normou, která upravovala rušení akciových společností, bylo císařské nařízení z 21 června. 1873.¹³⁶ Značně pozměnilo čl. 245 všobecného obchodního zákoníku.

Novinkou se počátkem 20. století stala úprava společnosti s ručením omezeným, tento typ společností ADHGB vůbec neznal, a byl upraven až zákonem z 6. března 1906.¹³⁷ Vzorem tomuto zákonu byla německá právní norma

¹³⁰ Zákon č. 64/1889 ř. z.

¹³¹ Zákon č. 124/1898 ř. z.

¹³² Zákon č. 20/1906 ř. z.

¹³³ Zákon č. 20/1910 ř. z.

¹³⁴ Č. 501/1917 ř. z.

¹³⁵ Zákon č. 175/1889 ř. z. , Formálně se jednalo o ministerské nařízení ke spolkovému zákonu z roku 1852. Důležitý byl též pojišťovací regulativ. Ke vzniku akciových společností Kalss, S. Das Wechselspiel der österreichischen und deutschen Aktienrechtsentwicklung vom 19. zum 20. Jahrhundert. in Zur Geschichte des Gesellschaftsrechts in Europa, ed. S. Kalss – F.-S. Meissel, Wien, 2003, s. 79 – 101.

¹³⁶ Č. 114/1873 ř. z.

¹³⁷ Zákon č. 58/1906 ř. z.

z roku 1892. Podnětem pro zavedení tohoto typu společnosti v habsburské říši byla iniciativa obchodní a průmyslové komory v Chebu, která podala návrh ministerstvu obchodu.

Ke vzniku společnosti s ručením omezeným bylo třeba uzavření smlouvy formou notářského zápisu, spolu se zápisem do obchodního rejstříku. Státní povolení až na výjimky nebylo vyžadováno. Základní kapitál společnosti musel činit alespoň 20 000 korun, s tím že každý ze společníků musel vložit minimálně 500 korun. Společníci ručili do výše svých podílů, přičemž každý mohl mít nanejvýš jeden podíl. Čistý zisk společnosti se dělil mezi společníky dle výše podílu, a po dobu existence společnosti nesměl takový podíl být vyplacen. Výkonným orgánem byli jednatelé kteří byli voleni společníky, ti pak museli být zapsáni do obchodního rejstříku. Základním orgánem byla valná hromada, která rozhodovala všech podstatných věcech společnosti, dále o složení dozorčí rady, náleželo jí též právo volit a odvolávat jednatele společnosti a schvalovat účetní uzávěrku. Tento nový typ obchodní společnosti představoval velký pokrok především proto že spojoval výhody všech ostatních společností a zároveň společníci ručili maximálně do výše svého vkladu.

V roce 1870 vyšel koaliční zákon upravující právní problematiku kartelů.¹³⁸ Paragraf 4 prohlašoval za neplatné takové úmluvy živnostníků, které byly uzavřené za účelem zvýšení cen zboží k újmě odběratelů. Nicméně primární význam tohoto zákona spočíval v legalizaci stávkového hnutí.

Na konci 19. a začátku 20. století se zákonodárci zabývali právní úpravou v oblasti nekalé soutěže. Předlohy těchto norem vzniklé roku 1895 byly zaměřeny proti praktikám jako bylo poškozování množstvím. Byla též stanovena určitá úroveň jakosti prodávaného zboží a na zboží musel být vyznačen původ. Předloha návrhu zákona proti nekalé soutěži z roku 1901 byla poslanci roku 1908 schválena, avšak pro odpor Uher, kterých se některá ustanovení také přímo týkala, se nestala platnou.

Významná změna zasáhla i oblast obchodního rejstříku. Proběhly na základě nařízení ministerstva spravedlnosti a obchodu¹³⁹, které bylo vydáno v návaznosti na nově vydaný obchodní zákoník. Další ministerské nařízení¹⁴⁰ bylo vydáno na základě zákona o společnostech s ručením omezeným.¹⁴¹ Tato nařízení

¹³⁸ Zákon č. 43/1870 ř. z.

¹³⁹ Č. 27/1863 ř. z.

¹⁴⁰ č. 89/1906 ř. z.

¹⁴¹ Zákon č 58/1906 ř. z.

následně podpořily výnosy ministerstva spravedlnosti a obchodu upravující problematiku o vyhlásování společníků oprávněných znamenati firmy společenské.¹⁴² Obchodní rejstříky se po těchto úpravách nalézaly u všech obvodních a krajských sborových soudů. Obchodní rejstřík se dělil na dvě části, do první byly zapisovány fyzické osoby – obchodníci, do druhé se zapisovaly obchodní společnosti. Společenské smlouvy a další důležité listiny se zakládaly do knihy příloh.

Změny se dotkly i právní úpravy duševního vlastnictví. Byly vydány na konci 19. století ve formě tří norem, které si vynutila stále vzrůstající konkurence. Jednalo se o zákon o obchodních známkách z 6. ledna 1890¹⁴³, na něj navazující zákon o autorském právu¹⁴⁴ a také zákon o patentech.¹⁴⁵

Mnoha změn se dočkal živnostenský řád¹⁴⁶ stejně jako často novelizovaný obchodní zákoník. Myšlenka živnostenské svobody, která ovládala hospodářsko-politické hledisko v 60. letech, se postupem času jevila jako nežádoucí, a proto se v letech 70. začala omezovat. Tato omezení měla zabránit provozování živnosti osobám, které neprokáží odbornou schopnost. Aktivně se na tomto dohledu podílela Průmyslová jednota, působící v českých zemích. Tento nový jev se odrazil v osnově nového živnostenského řádu, který byl roku 1874 předložen ministrem Banhansem.

První významnou změnu původního živnostenského řádu z roku 1859 přinesla tzv. řemeslnická novela¹⁴⁷, která zavedla nucená společenství pro živnostensky provozované podnikání. Tento zákon také zaváděl tzv. řemeslnickou živnost, jejíž výkon byl nyní vázán na průkaz živnostenské způsobilosti. Pod živnostenské právo od přijetí tohoto zákona spadalo pouze podnikání menšího rozsahu, a ne už tak průmyslová velkovýroba jak tomu bylo doposud. Řemeslnickou novelu doplňovala tzv. dělnická novela¹⁴⁸ potvrzující, že pracovní právní předpisy i nadále spadají do živnostenského zákonodárství a také upravující poměr pomocných pracovníků.

Koncem 19. století byla oblast živnostenského práva neustále upravována, zmínit je třeba dva zákony z roku 1895, díky kterým byl v živnostech zaveden

¹⁴² Výnos z 10.12. 1901 č. 10 Věstníku a výnos z 16. 4. 1902 č. 18 Věstníku.

¹⁴³ Zákon č. 19/1890 ř. z.

¹⁴⁴ Zákon č. 197/1895 ř. z.

¹⁴⁵ Zákon č. 30/1897 ř. z.

¹⁴⁶ Gruber, F.: Novější pokusy o reformu živnostenského řádu v Rakousku. Praha, 1906; Kulisch, J.: System des österreichischen Gewerbe-Rechtes. Innsbruck, 1905.

¹⁴⁷ Zákon č. 39/1883 ř. z.

¹⁴⁸ Zákon č. 22/1885 ř. z.

nedělní a sváteční klid¹⁴⁹, a vznikly živnostenské soudy.¹⁵⁰ Novela z roku 1897 upravila způsob zakládání družstev a pokladen, a stanovila odborný výcvik učňů.¹⁵¹

Z kraje 20. století byla zpracována nová úprava živnostenského práva kterou přinesla tzv. organizační novela.¹⁵² Zasahovala do všech oblastí živnostenského práva a mimo jiné zavedla čtvrtou kategorii živností, kterou byly živnosti obchodní.

Změny právní úpravy obchodního práva na přelomu 19. a 20. století se dotkly i bankovníctví.¹⁵³ Především vydání stanov Rakouské cedulové banky z let 1892 a 1899 zajistilo stabilitu měny a tím pádem další rozvoj obchodu. Tato doba byla plodná na vznik velkého počtu bank v českých zemích. Jednalo se o Zemskou banku království českého a o šest let později Zemskou banku markrabství moravského. Do vypuknutí první světové války vzniklo na našem území dalších 14 bank.

Významnou úpravu cla způsobily mezinárodní celní úmluvy¹⁵⁴, a tzv. celní tarif.¹⁵⁵ Tento zákon stanovil nové celní sazby, které měli napomoci domácí výrobě, a zaobíral se též otázkou tzv. retorzních cel.

S první světovou válkou přišla i hospodářská krize, která znamenala krach na Vídeňské burze. V reakci na tento krach bylo vydáno dne 14. října 1914 císařské nařízení, které ve svém paragrafu 14 udělilo vládě široké pravomoci. Vláda tak nařídila regulaci průmyslové výroby, a provedla zásah do valutových předpisů.

Když byl roku 1907 předložen návrh zákona který obsahoval změny a doplnění ustanovení obsažených v ABGB, vyvstala otázka ohledně vypracování nového znění ADHGB. Až s třetí dílčí novelou z roku 1916 vydal ministr spravedlnosti v roce 1918 pověření k vypracování prvního návrhu nového obchodního zákoníku včetně námořní a říční dopravy.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Zákon č. 21/1895 ř. z.

¹⁵⁰ Zákon č. 218/1895 ř. z.

¹⁵¹ Zákon č. 63/1897 ř. z.

¹⁵² Zákon č. 2/1907 ř. z.

¹⁵³ Wagner, W *Gesellschaftsrecht*. in *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. ed. H. Coing, München, 1986, s. 3059nn.

¹⁵⁴ Tyto úmluvy byly uzavřeny v letech 1884 až 1906 s Francií, Německem, Belgií, Švýcarským a Ruskem.

¹⁵⁵ Zákon č. 20/1906 ř. z.

¹⁵⁶ Bergfeld, Ch.: *Handelsrecht*, s. 3053.

Závěr

Účelem této diplomové práce bylo seznámení s vývojem obchodního práva od 13. do 20. století na našem území a ve střední Evropě. Souhrn poznatků které toto dílo obsahuje, by mělo čtenáři pomoci vytvořit si určitou představu o postupném obchodněprávním vývoji, a jeho zakotvení.

V kapitole pojednávající o cechovním zřízení jsme se dozvěděli že cechy byly naprosto nenahraditelným prvkem středověkého obchodu a řemesel včetně právní úpravy těchto oborů. Spolu s cechy to byl i státní aparát, který v reakcích na cechovní statuta vytvářel vlastní právní normy, upravující sféru obchodu tak, aby z něj mohl profitovat.

V následující části byly vyjmenovány nejvýznamnější obchodněprávní prameny do 17. století, o které se obchodní právo a obchod opíral. Tyto prameny tvořily základ, ze kterého vycházela právní úprava obchodu budoucích etap vývoje.

Část pojednávající o podpoře obchodu v habsburském zákonodárství v 18. století poukázala na zásadní právní dokumenty které přinesly regulaci cechovních svobod ve prospěch státní moci. Na základě těchto právních předpisů byly cechy postupně oslabovány, až nakonec v druhé polovině 19. století fakticky zanikly.

Další kapitola se dotkla státních orgánů, které byly zřízeny za účelem podpory obchodu v průběhu 18. a 19. století. Tyto orgány měly na starost kontrolu obchodněprávní úpravy, obchodu a též obchodní normotvorbu. Po nich je připomenuto přijetí všeobecného občanského zákoníku rakouského z roku 1811, a je zde podrobně popsán jeho obsah. Tato kapitola navazuje na vznik a vývoj důležitého typu obchodní společnosti, kterou akciová společnost bezesporu je.

Druhá polovina této práce byla zaměřena na začátek, průběh příprav a přijetí všeobecného obchodního zákoníku rakouského. Zde je tehdejší zákonodárný proces důkladně popsán a zároveň jsou zde zaznamenány dobové výsledky přípravných prací tzv. konference.

Následující kapitola byla také hlavním tématem celé diplomové práce a pojednávala o všeobecném obchodním zákoníku rakouském. Byly zde popsány jednotlivé části obchodního zákoníku včetně uvozovacího zákona, který mu

předcházeli, oba byly přijaty současně a tvoří obsahově jeden celek. V závěru kapitoly je zmíněn dopad tohoto významného právního dokumentu, na další vývoj obchodního práva. Vychází z něho mnoho dnešních soukromoprávních zákoníků a jiných právních předpisů.

V předposlední části byly popsány obchodní soudy, kde jsme se dozvěděli o agendě, kterou tyto soudy spravovaly, o jejich složení a významu.

V samotném závěru se práce soustředila na popsání obchodněprávních a živnostenských norem vydaných habsburskou monarchií do propuknutí první světové války.

Podrobnější seznámení s právněhistorickou problematikou počátků obchodního práva na našem území má význam nejen pro pochopení minulého vývoje, ale i pro používání platných předpisů obchodního práva Československé republiky.

Resumé

This thesis deals with the development of commerce law from the 14th century, until adoption of Austrian general code of commercial law and then to the early years of 20th century and the First World War in central Europe.

In the very beginning it describes progress of commerce, commercial law and crafts in medieval times. These things used to be domain of craftsmen's guilds at first. Guilds created their own legal regulations mostly, but they always needed the authority's or royal city council's confirmation. Chapter about guilds covers their main structure like different ranks of members, from the apprentice to the grandmaster, statutes and rules they had to follow. Not only guilds were concerned by the commerce flowing through the land, but establishment itself published several important legal documents editing the area of business law.

Next part is focused on major law rules made in 17th century. These rules contained essential parts for trade itself, and business law. We can see continual process of limitation aimed on guild system by state authority.

Habsburg monarchy began to create its own public authorities to control commerce and to release statutes supporting commerce. In these times, guilds were under supervision of government, and continuously losing their place as a main business society until they definitely disappeared. In this period the Austrian general law book of civil law was adopted by the Habsburg monarchy.

This code was the predecessor of general code of commercial law and contained many important civil law rules. Following part describes the genesis of stock company as a significant type of companies.

Main part of thesis discuss editing works and reception of general code of commerce in 1863. It is the most important business law document of that time, simply because it influenced great deal of European countries and their enactments. Chapter about this code describes its content divided into five books when each book defines different area of commercial law. This code was given enough space to point out its impact on trade itself. Along with this code is described introductory act with its content, and territorial force.

Part last but one is about business judiciary and its development in Habsburg monarchy, mainly focused on courts dealing with commercial cases and administration of companies's register.

Last chapter is about miscellaneous law reception by Habsburg monarchy until the beginning of the First World War.

Seznam použité literatury

A. Prameny

Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského Pavla Kristiána z Koldína, upravil Josef Jireček, Praha 1876

Mistra Brikcího z Licska Práva městská, Praha 1880, vydal Josef a Hermenegild Jireček

B. Zákony

Zákon č. 946/1811 ř. z., všeobecný občanský zákoník rakouský

Zákon č. 171/1848 ř. z., spolkový zákon

Zákon č. 122/1850 ř. z., bruchův zákon

Zákon č. 253/1852 ř. z., císařský patent

Zákon č. 1/1863 ř. z., uvozovací zákon

Zákon č. 1/1863 ř. z., všeobecný obchodní zákoník rakouský

Zákon č. 110/1865 ř. z., o výhodách poskytnutých úvěrním ústavům

Zákon č. 1/1868 ř. z., nový konkurzní řád

Zákon č. 63/1868 ř. z., o vzniku živnostenských soudů

Zákon č. 85/1868 ř. z., zákon o obchodních a živnostenských komorách

Zákon č. 43/1870 ř. z., koaliční zákon

Zákon č. 67/1875 ř. z., organizační zákon

Zákon č. 39/1883 ř. z., řemeslnická novela

Zákon č. 22/1885 ř. z., dělnická novela

Zákon č. 175/1889 ř. z., akciový regulativ

Zákon č. 19/1890 ř. z., o obchodních známkách

Zákon č. 110 a 111/1895 ř. z., jurisdikční norma

Zákon č. 112 s 113/1895 ř. z., soudní řád

Zákon č. 197/1895 ř. z., o autorském právu

Zákon č. 218/1895 ř. z., novela živnostenských zákonů

Zákon č. 227/1895, ř. z., živnostenský řád

Zákon č. 70/1896 ř. z., zákon o obchodech splátkových

Zákon č. 78, 79/1896 ř. z., exekučního řádu

Zákon č. 217/1896 ř. z., o organizaci soudní

Zákon č. 30/1897 ř. z., o patentech

Zákon č. 20/1906 ř. z., celní tarif

Zákon č. 2/1907 ř. z., organizační novela

Zákon č. 58/1906 ř. z., o společnosti s ručením omezeným

Zákon č. 20/1910 ř. z., o zákazu konkurence prokuristů

C. Literatura

1. Knižní česká

Boháček M.: Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana. Praha, 1924.

Čelakovský, J.: Sbíрка pramenů práva městského Království Českého: Díl 1. Privilegia měst Pražských. Praha, 1886.

Diviš, J.: Pražské cechy. Praha, 1992.

Engliš K.: O živnostenské otázce a politice. Kroměříž, 1913.

Fiala J.: Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu. AUC-Iuridica, XXI, 1974.

Gruber, J.: O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku. Praha, 1904.

Gruber, F.: Novější pokusy o reformu živnostenského řádu v Rakousku. Praha, 1906.

Gruber J.: Průmyslová politika. Praha, 1922.

Hermann – Otavský, K.: Všeobecný zákoník obchodní, Díl I, II, Praha 1929.

Hoffmann, F.: České město ve středověku. Praha, 1992.

Janáček, J.: Malé dějiny Prahy. Praha, 1983.

Janák, J.: Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989.

Janáček, J.: Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století. Praha, 1961.

- Jakubec, I. – Jindra, Z.: Dějiny hospodářství Českých zemí od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie. Praha, 2006.
- Kühdel, J.: Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.). Olomouc, 1929.
- Klaus, A.: Z dějin cechovnictví na Chrudimsku. Praha, 1945.
- Karlová, Z.: Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547. Praha, 1934.
- Klíma, A.: Manufakturní období v Čechách, Praha 1955.
- Kotous, J.: Ke kořenům pracovního práva. In Aplikované právo, 2/2004, Praha, 2004.
- Malovský-Wenig A.: Příručka obchodního práva. Praha, 1947.
- Malý, K. – Sivák, I.: Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918. Praha, 1993.
- Malý, K.: České a československé právní dějiny, Praha 2003.
- Malovský-Wenig A.: Naše živnostenské právo. Praha, 1947.
- Melichar, F.: Dějiny cechovnictví v Čechách. Praha, 1902.
- Mendl, B.: Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských. Praha. 1947.
- Novotný, A.: Pražské cechovní truhlice a korouhve. Praha, 1948.
- Pátková, H.: Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách, Praha, 2000.
- Pátková, H.: Cechovní kniha pražských malířů. Praha, 1996.
- Pátková, H.: Pražská bratrstva mezi husitstvím a reformací. In Documenta Pragensia. Praha, 2000.
- Petráň, J.: Dějiny Hmotné kultury I. Praha, 1985.
- Randa A.: Soukromé obchodní právo rakouské. Praha 1902
- Randa A.: Das österreichischen Handelsrecht. Wien, 1911
- Rouček F.: ČS právo obchodní. Praha, 1938

- Tomek, Václav V.: Dějepis města Prahy – díl VIII. Praha, 1891.
- Urfus V.: Historické základy novodobého práva soukromého. Praha, 1994
- Urfus, V.: O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. stol. Právněhistorické studie, 1, 1955,
- Vlček E.: Vývoj kodifikace obchodního práva. Vývoj právních kodifikací. ed. K. Schelle, Brno, 2004
- Wenig A.: Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 1922
- Winter, Z.: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Praha, 1890-1892.
- Winter, Z.: Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha, 1913.
- Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526-1620. Praha, 1910
- Winter, Z.: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha, 1906
- Winter, Z.: Rovnost organizovaných. In Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností. Praha, 1925
- Zídkaveselý, F. a kol.: Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu. Brno, 1993

2. Knižní cizojazyčná

- F. von Hahn,: Commentar zum Allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch. Braunschweig, 1871, s. XLI – a násl.
- Ogris, W.: Die Rechtsentwicklung in Österreich 1848 – 1918. Wien, 1975.